

UNIVERZITA PALACKÉHO

Pedagogická fakulta

Diplomová práce

magisterský studijní obor

Učitelství anglického a českého jazyka pro II. stupeň základních škol

Název tématu:

Ženské hrdinky v trilogii Marie Pujmanové

Vedoucí práce:

Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.

Vypracovala:

Lucie Vychodilová

Olomouc 2010

Ráda bych poděkovala Mgr. Danielu Jakubíčkoví, Ph.D. zejména za flexibilitu při spolupráci.

Děkuji i svým rodičům za umožnění studia, finanční a morální podporou.

V Olomouci dne 15. 4. 2010

VYCHODILOVÁ, L. *Ženské hrdinky v trilogii Marie Pujmanové*. Olomouc: Univerzita Palackého, Pedagogická fakulta, 2010. Vedoucí diplomové práce Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že svou diplomovou práci na téma *Ženské hrdinky* v trilogii Marie Pujmanové jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury, která je průběžně citována a také uvedena v seznamu použité literatury na konci práce.

Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že v souvislosti s jejím vytvořením jsem neporušila autorská práva třetích osob, zejména jsem nezasáhla nedovoleným způsobem do cizích autorských práv osobnostních a jsem si plně vědoma následků porušení ustanovení § 11 autorského zákona č. 121/2000 Sb., včetně možných trestněprávních důsledků vyplývajících z ustanovení § 152 trestního zákona č. 140/1961 Sb.

V Olomouci dne 15. 4. 2010

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá podrobnou charakteristikou ženských hrdinek románové trilogie (Lidé na křižovatce, Hra s ohněm, Život proti smrti) Marie Pujmanové, jedné z nejlepších českých spisovatelek první poloviny dvacátého století. V první kapitole jsou jmenovány důvody, proč si práce této spisovatelky zaslouží bližší rozbor. Poté jsou uvedeny souvislosti života Marie Pujmanové s hrdinkami její tvorby, následuje rozbor a srovnávání jednotlivých žen. Na konci jsou vysloveny zákonitosti, které spisovatelka dodržuje při vytváření ženských povah.

Klíčová slova

Marie Pujmanová, prozaická tvorba 20. století, ženská hrdinka

Abstract

This diploma thesis deals with intimate characteristic of female characters found in the trilogy of novels (People at a Junction, Playing with Fire, Life versus Death) by Marie Pujmanová, one of the best Czech writers of the first half of twentieth century. Main reasons why it is worth to intimately analyse this writer's work are listed in the first chapter. Thereafter, some links among Marie Pujmanová's life and female characters of her books are mentioned there, analysis and comparison of particular women follows. Finally some rules, which are kept by the writer's female characters making, are stated.

Key words

Marie Pumanová, prosaic literary output of the twentieth century, female characters

Obsah

1. Úvod a cíl práce.....	8
2. Spisovatelka Marie Pujmanová.....	10
3. Lidé na křižovatce, Hra s ohněm, Život proti smrti	19
4. Hlavní hrdinky.....	21
4.1 Kornelie Gamzová.....	21
4.2 Helena Gamzová- Skřivánková.....	33
4.3 Růžena Urbanová- Ró Häuslerová.....	38
4.4 Anna Urbanová.....	47
5. Ženy z Prahy a Nechleb.....	52
5.1 Paní Vítová.....	52
5.2 Nellina babička.....	54
5.3 Barborka.....	56
5.4 Františka Polanská.....	58
5.5 Vlasta Tichá.....	59
6. Úlecké ženy.....	65
6.1 Eva Kazmarová.....	65
6.2 Lidka Horýnková- Hájková.....	68
6.3 Halačka.....	70
7. Ženy z koncentračního tábora.....	71
7.1 Blažena.....	71
7.2 Zdeňka Nedvědová.....	72
7.3 Keto.....	73

8. Závěr.....75

9. Použitá literatura.....77

Přílohy

A Bibliografie Marie Pujmanové.....79

1. Úvod a cíl práce

Marie Pujmanová svou tvorbou reprezentuje českou literaturu dvacátého století. Vysokou uměleckou hodnotu jejího díla prokazují i státní ocenění, které za něj získala. V roce 1948 byla oceněna za Hru s ohněm, druhý díl románové trilogie, a 1953 za Život proti smrti, tedy třetí díl trilogie. Kritikové však oceňují nejvíce umělecký dojem prvního dílu Lidé na křižovatce. Pujmanová produkovala i vysoce kvalitní poezii, což dokazují mimo jiné státní ocenění za sbírky Vyznání lásky a Miliony holubiček z roku 1951 a za sbírku Praha o čtyři roky později. Za svůj přínos české literatuře byla dokonce prohlášena Národní umělkyní v roce 1953.

Popularitu její tvorby prozrazuje i filmové zpracování Pacientky doktora Hegla (Pacientka doktora Hegla, 1940) a Předtuchy (Předtucha, 1947) s režii a scénářem Otakara Vávry, stejně jako zpracování Sestry Aleny (Známost sestry Aleny, 1973) režisérem Miroslavem Hubáčkem za spolupráce se scénáristou Vladimírem Borem. Televizní inscenace se dočkal román Lidé na křižovatce (Lidé na křižovatce, 1971), který byl zpracován režisérem Antonínem Dvořákem a scénáristou Jaroslavem Klímou. První a druhý díl trilogie také scénicky upravil v roce 1960 Jaroslav Ptáček pro rozhlasové hry Karmar- šaty- Jafeta a Cesty Ondřeje Urbana. Jiřina Vavřincová roku 1975 pro rozhlas dodala Pacientku dr. Hegla.

Pujmanová se během svého života účastnila několika delegací do zahraničí. Redigovala 4 roky Lidská práva a 2 roky Dobu. Jako místopředsedkyně v kruhu přátel českého jazyka při Společnosti pro slovanský jazykozpyt, členka literární skupiny Blok i literárního odboru ČAVU přednášela několikrát veřejně historii a ubírání se literatury pro ženy. Po roce 1948 dokonce vystupovala ve vedení Svazu československých spisovatelů.

Není tedy pochyb o jejím řazení k nejdůležitějším osobnostem literatury dané doby. Bohužel však zejména kvůli své politické orientaci takřka vymizela z učebnic a čítanek základních a mnohdy i středních škol. Například v současné době nejužívanější nakladatelství Fraus ve svých čítankách pro šestou až devátou třídu tuto autorku vůbec

nezařadil, což považuji za poněkud nešťastné. Zejména třetí díl trilogie by dokázal přiblížit žákům praktický život v období války z různých pozic ve společnosti.

Při prvním seznámení se s prozaickou tvorbou Marie Pujmanové jsem zjistila, že se hrdinky mnohdy velmi podobají autorce samotné nebo alespoň vykazují přibližně stejné vlastnosti připadající jejich momentální pozici. Rozhodla jsem se zabývat se těmito podobnostmi důkladněji.

V kapitole Spisovatelka Marie Pujmanová uvádím odraz života autorky v její prozaické tvorbě. Poté se blíže zaobírám ženskými hrdinkami objevujícími se v trilogii. Sleduji jejich vývoj v průběhu děje a srovnávám je s ženami z ostatních próz Pujmanové., objevuji jejich společné rysy. Tyto hrdinky jsem rozdělila do kapitol podle jejich důležitosti (kapitola Hlavní hrdinky) a místa ovlivňující jejich život (kapitoly Ženy z Prahy a Nechleb, Úlecké ženy, Ženy z koncentračního tábora).

2. Spisovatelka Marie Pujmanová

Marie Hennerová se narodila v Praze 8. června 1893. Její otec Kamil Henner pracoval jako univerzitní profesor církevního práva, takže Marie odmalička netrpěla nouzí o peníze ani o vlivné známosti.

Poznání a zážitky svého dětství autorka sama zachycuje v knihách, zejména v prvotině Pod křídly, poté znovu ve Svítání. Dokonale v nich odkrývá nejen dětské myšlení, ale i demokratický způsob výchovy, jakým byla vedena. Už zde ovšem platí, co Buriánek chválí na její trilogii: „*Jako vypravěčka ustupuje autorka do pozadí, nechává mluvit své postavy (v dialogu, nebo často v polopřímé nebo nevlastní přímé řeči), nechává však především čtenáře domýšlet jejich typ a jejich místo v celkovém románovém obraze.*“¹ V obou autobiografických knihách je zmíněn i mladší bratr, který se ve skutečnosti stal významným neurologem.

Snad právě kvůli své labilní povaze tíhla Marie zejména ke své babičce, stejně jako později ke všem osobám, ze kterých vyzářovala síla, klid a rozhodnost. „*...postavy, kterým autorka svěřila nejvíc sebe sama, například Nella nebo Stanislav v trilogii, podobají se Irénce, mají stejně hbité nervové reakce, stejný návyk neustále se kontrolovat, analyzovat, stále si uvědomovat co nejpřesněji své vlastní postavení. A také je to táhne k postavám typu právě opačného, silným, vyrovnaným, monolitním.*“²

V knize Svítání odkrývá Pujmanová i způsob svého vzdělávání. Zejména ze zdravotních důvodů získávala Marie své vědomosti od soukromých učitelů. Jedním z nich je i rodinný známý F. X. Šalda, který zařídil první otištění její povídky v Novině. I tento důležitý okamžik zachycuje autorka ve Svítání. „*Kteréhosi říjnového dne přiběhla jsem k paní Mohlové všechna blažena, v ruce tmavozelený sešit s černým ornamentem. Pomyslete si to štěstí, Šalda mi vytiskl v Novině povídku! (Pod šíleným pseudonymem Olga Nerská- nedivte se, bylo mi tenkrát šestnáct.) Musela jsem ji paní*

¹ BURÍÁNEK, F. *Česká literatura první poloviny XX. století*. Praha: Československý spisovatel, 1981, s. 242.

² BLAHYNKA, M. *Marie Pujmanová*. Praha: Československý spisovatel, 1961, s. 8.

Mohlové honem vypravovat- ale učinila jsem to jaksi zavile a v náhlém studu, cítila jsem, že jakmile se to říká jen tak, a k tomu francouzsky, že už to není to. Povídka vypravovala o malém děvčátku, které se dovědělo z nepatrného otcova podřeknutí, že do punčochy za oknem nenadělují Mikuláš, to maminka tam dává jablka, ořechy a jižní ovoce. Děvčátku to bylo už dávno podezřelé, ale přece se drželo zuby nehty své víry. A nyní, když o ni přišlo, prožívalo strašnou bolest.“³ Právě tuto první zveřejněnou Prosinčovou povídku čtenář nalezne i v souboru Povídky z městského sadu.

Marie domácím vyučováním přichází o možnost kontaktu s ostatními dětmi. Zabránění přirozené socializace vede u spisovatelky k trvalému sebeanalýzování. „*Toto svým způsobem „ochuzené“ dětství autorku hluboce zasáhlo, sama se tím cítila dlouho handicapována, a bylo i zdrojem jejích obav z kolektivu a současně touhy po splynutí s ním. Dále musíme vzít v úvahu, že intelektualismus a idealismus mladé Hennerové vyrůstal v dychtivém a důvěrném styku s literárním dílem Julia Zeyera, na jehož „stříbrný svět“, kde to „nezavání člověčinou“, nezapomínala ani v pozdějších letech a že hledala odpověď na své otázky u Březiny, Sovy, Hlaváčka, Machara a dalších, kteří rovněž trpěli rozporem představ a skutečnosti.“⁴ Pocity z období dopívání vkládá do uvažování třináctileté Blaženy Tiché, hrdinky nedokončeného Románu školní třídy. I Blažena je vzdělávaná doma a teprve teď jí otec dovolí chodit do školy. V podstatě jedinou dívčinou touhou je být jako ostatní. Trýzní se neustálým strachem a pocity, že „*cokoli podnikala, nikdy to nedopadlo právě. Každá jiná dívka by to provedla jinak, tak, aby se nikdo nepozastavoval.“⁵**

Socializace je proces, který podmiňuje vývoj každého jedince. Dochází během ní k získávání vhodných vzorců chování, přebírání všeobecně uznávaných hodnot. K prvotní socializaci dochází v rodině, jejíž normy si členové uchovávají po celý život. K druhotné socializaci je zapotřebí širší okolí, zejména sociální skupiny- škola, třída, zájmový kroužek... Dítě intuitivně plní své další sociální role. Pokud však ke kontaktu

³ PUJMANOVÁ, M. *Svítání*. Praha: Československý spisovatel, 1957, s. 93- 94.

⁴ TAX, J. *Marie Pujmanová (Tvůrčí drama 1909- 1937)*. Praha: Universita Karlova, 1972, s. 13.

⁵ PUJMANOVÁ, M. *Povídky z městského sadu*. Praha: Mladá fronta, 1975, s. 151.

s vrstevnickou skupinou nedochází pravidelně, získává jedinec nejistotu ve svém chování, což může vést k psychologickým potížím.

Pujmanová vytvořila Blaženě v Románu školní třídy také přirozenou protivnici, Marii Durynovou. „*Na obecné škole ji nevolali Durynová, nýbrž Janotová po mamince, protože ještě nebyla republika, a otec s matkou teprve potom se vzali.*“⁶ Otec Mařenky totiž dlouhou dobu váhal, zda se rozvést a opustit tak svou ženu a syna. Přesto to bylo pro dívku poměrně šťastné období. Otec pro ni byl ochránce dodávající pocit bezpečí, základní lidskou potřebu, jak venku, tak doma. Skutečnost, že rodiče nežili v manželství nepředstavovala takovou výjimku, aby společnost dívku nepřijala. Podle Horské totiž „*ještě ve dvacátých letech 20. století dosahoval podíl nemanželsky narozených dětí v průměru českých zemí celé pětiny všech porodů. Teprve od konce třicátých let začal tento podíl klesat, až se na přelomu 50. a 60. let 20. století ustálil na celá tři desetiletí na podobné úrovni jako kolem roku 1800. Nový vzestup začal až po roce 1990.*“⁷ Život ve spořádané rodině si dlouho neužívala. Otec byl uvězněný, protože kradl v obchodě Blaženina otce, matka se začala živit svým tělem. Mařka se jí stala přítelkyní, což pociťovala všemi možnými způsoby, včetně škracení. To vše však děvče cítí jako logický následek svého vzhledu. „*Třináctiletá Durynová nebyla tak nešťastná proto, že měla otce zavřeného, že ji matka pronásledovala a že od té doby, co babička umřela, nenašla obyčejně nic teplého v troubě, když přišla ze školy. Matka buď spala, nebo nebyla doma. Tím byl život zanedbaný, žalostný a prázdný, ale to nebylo to hlavní. To byla obvyklá neštěstí, která jen potvrzovala její ztracený osud: že je šeredná. A proto není na světě člověka, kterému by stála za to, aby se o ni staral. Dovedla se opatřit sama. Ale přece jí bylo líto, že si nikdo nevzpomene, že by něco potřebovala. Obtížně se žije člověku, který ví, že nemá cenu.*“⁸ Autorka na postavě malé Durynové ukazovala tedy psychologickou poruchu nazývanou dysmorfobie, strach z vlastní ošklivosti. Toto onemocnění postihuje nejčastěji dívky v období puberty, v současné době zejména v podobě anorexie.

⁶ PUJMANOVÁ, M. *Povídky z městského sadu*. Praha: Mladá fronta, 1975, s. 196.

⁷ HORSKÁ, P. *Naše prababičky feministky*. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 41. ISBN 80-7106-380-0.

⁸ PUJMANOVÁ, M. *Povídky z městského sadu*. Praha: Mladá fronta, 1975, s. 192.

„...slečna Lidunka z Růžové ulice je portrét skutečné slečny učitelky, kterou Marie Hennerová v dětství velice milovala, Bohunky Pyšvejcové, štíhlé jako proutek; subtilní paní Mohlová opravdu učila budoucí básnířku franštině, slohu a účtě k Flaubertovi a její jméno Pujmanová ani nezměnila;“⁹ Madame Mohlová je popisována jako neznaboh a volnomyšlenkářka, duší i tělem republikánka, přestože měla šlechtický původ. Po imigraci do Prahy ji vrátil do života její syn tím, že ji smluvil soukromou výuku slečen francouzštině, avšak krátce na to zemřel. Mohlová pravděpodobně způsobila první snahy Marie o literární tvorbu. Slávka jí v knize píše dopisy- slohové úkoly místo deníku, na které madame odpovídá.

Francouzská také seznámí Marii s dílem Flauberta, který se později stává jejím vzorem slohové stavby. „*Emu Bovaryovou*, z níž „se šklebí smrt a zmar“, srovnává se stejně nešťastnou Annou Kareninovou, která naopak „sálá životem“. Není pochyb, na čí straně jsou sympatie autorky, která po letech napíše *Život proti smrti*. Flaubertovi se dovede obdivovat, chápe ho, a tak trochu snad i lituje, Tolstého má nade všechny ráda. *Tragédie Flaubertova uměleckého osudu* spatřuje v tom, že se „vzdálil člověku“.¹⁰ Pujmanová píše ve svých Vyznáních a úvahách, že nemá ráda díla, která nebudí ani živý nesouhlas, ani radost a ponechávají člověka v chladu a lhostejnosti. Často ve svých kritikách srovnává uznávané spisovatele, nejen Flauberta s Tolstým, ale i Boženu Benešovou s Růženou Svobodovou (vlastní učitelkou) a Karolínu Světlou s Boženou Němcovou. Není tedy pochyb, že hlavním zájmem Pujmanové je co nejlíže proniknout do duše ženské hrdinky.

Svůj článek nazvaný O ženské literatuře dnes, otisknutý v *Tribuně* roku 1923, začíná Pujmanová větami: „*Je dobře, že ženy píšou životní praxi, rodinu, domácnost, děti, když je to jejich podstatná a samozřejmá oblast; je v tom pravdivost nutnosti. Ale ať píšou celou pravdu a ne půl, ať píšou nejen nečekané energie, jež vzbuzuje mateřství, ale také mravní otupění mateřstvím, zesobečnění jím, jeho hrabivost a uzavřenost. Nehlásám amazonskou literaturu ani poetickou literaturu ze vzduchu, ani literaturu křečí. Ale*

⁹ BLAHYNKA, M. *Marie Pujmanová*. Praha: Československý spisovatel, 1961, s. 77.

¹⁰ BLAHYNKA, M. *Marie Pujmanová*. Praha: Československý spisovatel, 1961, s. 26-27.

neměly by zapírat, že jsou také někdy zlá a elektrická klubka nervů, plných pošetile správné intuice.“

Zejména Božena Benešová zaujala nejvíc Pujmanovou coby kritičku. *„Božena Benešová patřila k osamělé ženské generaci na přelomu století, v které odumřely pokrevné, teplé živočišné svazky s pokolením matek a hospodyň, ale zrovna tak už v ní nebylo dost rozumářské primitivnosti, aby věřila v emancipační recepty a léky. Má základní nedůvěru k heslu. Jest osud všech vybojovaných práv, že, jakmile byla uzákoněna, se stávají z ideálu samozřejmostí, s kterou se počítá, ale nad níž se nejásá, a tahle ženská generace nevěřila, že je rozřešen ženin osud, může-li na Minervu a studovat medicinu; a nikoli z neúcty k ženskému hnutí, ale z upřímného vidění ženské a lidské skutečnosti.“*¹¹ Autorka se snažila alespoň ve své tvorbě oslavit moderní typ ženy. Nejvýrazněji ze všech vystupuje Helena Gamzová: lékařka, která od mládí cítí odpor k sentimentálnosti, s manželem odjede po svatbě do Ruska, aby nasbírali zkušenosti. Poté se i s malým synem vrací do Československa, kde vypukne druhá světová válka. Své znalosti a dovednosti okamžitě uplatňuje v domácím tajném odboji, za což je zastřelená. Umírá však s úsměvem na rtech, protože ví, že synovi zajišťovala lepší budoucnost.

Autory věnující se zejména ženám srovnává i Kolárová. Hrdinka Boženy Němcové *„má základní vlastnost- je to strážkyně krbu, strážkyně domova. Babička večer dohlíží, je-li všude zamčeno, nezbyla-li v popelu živá jiskra, jsou-li vyhnány kočky, stará se, aby každý dostal najíst, aby byl ošetřen v nemoci atd. A svým vyprávěním spojuje rodinu s širším světem, vede ji z minulosti do budoucnosti.“*¹² Stejně rysy pozoruje čtenář u babiček ztvárněných Pujmanovou. Na rozdíl od mladších nebojují za rovnoprávnost a spravedlnost světa; svůj úkol spatřují v péči o rodinu.

„Mravní čistotu dala do vínku svým hrdinkám i Karolina Světlá. Její ženy (v podstatě s obměnami je to hrdinka jediná, a to sama autorka) mravně převyšují muže, napravují

¹¹ PUJMANOVÁ, M. *Vyznání a úvahy*. Praha: Československý spisovatel, 1959, s. 42.

¹² KOLÁROVÁ, J. *Pouť ze ženskou hrdinkou*. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 12. ISBN 80-202-0155-6.

je, a když už je na nápravu pozdě, zabijí je jako Frantina.“¹³ Pujmanová zpočátku své tvorby také ztvárňuje hrdinky duševně převyšující muže. V povídce *Chůva* (Povídky z městského sadu) si mladá dívka podřeže v parku žíly, protože po znásilnění otěhotní. Její záhubu způsobenou naivitou dokáže autorka vylíčit pár větami. „Kam mne to, pane vedete? To není pěšina, to je drn“ Pán neodpověděl a pořád šel. „Zaběhl jste se, pane, vraťme se. Tady je roští a zed.“ Pán neřekl nic, jen dýchal blízko ní, a byla tma tmoucí. Ozval se přidušený výkřik: „Pusťte mne, já jsem poctivá.“ Pán mlčel zlověstným supotem a znovu hmatal kolem sebe. „Opovaž se na mne sáhnout, nestydo!“ „Mlč, vždyť se ti to líbí,“ pošeptal jí do samé tváře. „Pusť, nebo tě zabiju!“ vykřikla, vyškubla se mu a chtěla utíkat; ale on nastavil potmě nohu. Zaduněl temný těla pád. Tisíc slz a kvítků přšelo z bezového keříčku, jak se ho chytily úpěnlivé ruce. „Pane, mějte se mnou slitování!“ zalkalo u samé země, ale to zalkání pokrýl skok a bylo ticho. Na sad se snesl teplý déšť. Když bylo po dešti a vysvítíl jasný měsíc, cestou mezi rozkvetlými kaštany a bezem vleklo se děvče v urousané sukni, hlavu sklopenou, a počítalo po zemi kvítka, co jich uplavil déšť.“¹⁴ V kratičké próze *Věřiny* patnácté narozeniny se dívka dokonce pohoršuje nad mužským uvažováním. „Mám duši, která byla opomenuta a která hlásí se o své právo.“¹⁵

O jedenáct let později podruhé vdaná Pujmanová, ovlivněná mateřstvím, mění hlavní hrdinku. Ve svém prvním románu *Pacientka doktora Hegla* představuje Karlu Janotovou, o které ve svém doslovu ke knize *Tři prózy o mládí* uvádí Emil Lukeš: „Oktavánka Karla žije dosud ve svém zajištěném postavení jako v bavlnce, život zdá se ležet před ní jasný, snadný, připravený, jako nalinkovaný. Chystá se k svatbě s bohatým Járou Křížem, kterého miluje samozřejmě, neproblematicky, prostě tak, jak tento jemný, dobře vychovaný mladík má rád ji. Hrdinka nenávidí „nesmysly a strasti lásky“, ještě příliš mladá netouží ani po dítěti a ve své nezkušenosti věří spolu se snoubencem v jednoduchou přímočarost společného života... Nezkušené děvče skočí bezhlavě do milostného poměru s ženatým úspěšným lékařem, který jí zachránil život. Zapomíná

¹³ KOLÁROVÁ, J. *Pouť ze ženskou hrdinkou*. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 13. ISBN 80-202-0155-6.

¹⁴ PUJMANOVÁ, M. *Povídky z městského sadu*. Praha: Mladá fronta, 1975, s. 11-12.

¹⁵ PUJMANOVÁ, M. *Povídky z městského sadu*. Praha: Mladá fronta, 1975, s. 108.

*rychle nejen na svého snoubence, ale vůbec na všechno kolem sebe a ve vášnivém milostném okouzlení ke zralému muži, který jí imponuje, je zcela neodpovědná k sobě i jiným. Nic jí nemůže zarazit, neohlíží se na své nejbližší, ani na mínění společnosti.*¹⁶ Autorka jakoby nechává Karlu dospět v poměrně krátkém čase z naivní studentky nechávající za sebe vše zařizovat matku v samostatnou, velmi pokrokově jednající ženu. Nesouhlasím s Lukešem, že ji k životu svobodné matky vede nezodpovědnost. Naopak, vzhledem k tomu, že volila mezi ponecháním dítěte, potomka muže, který zachránil život jí a de facto neplánovaně skončil život Jára Kříže, a opakovaným přerušáním těhotenství, zvažovala Karla svou situaci jistě velmi pečlivě. Pujmanová je při psaní tohoto románu nepochybně ovlivněna svými zkušenostmi. Chápe nepopsatelně silné pouto, které žena cítí k dítěti rostoucím v jejím těle, je-li otcem milovaný muž.

K řešení právě tohoto tématu autorku bezesporu vedla i Anna Karenina obdivovaného Tolstoj. *„Tolstoj vyzněním díla varoval ženy před osudným krokem, ale čtenářky pominuly špatný konec, kniha se stala biblí všech žen, které trpěly pod despotickým manželem a toužily odejít „za hlasem srdce.“... Anna mohla proti jiným hrdinkám své doby od manžela odejít, nehrozila jí bída, netrápily ji hmotné starosti. Takových žen nebylo mnoho, buď musely odejít s bohatým mužem, nebo byly ztraceny. Ať šlechtického, měšťanského či selského původu, byly ženy závislé na manželech i na majetku, kam bylo vloženo jejich věno, snažily se najít prostor pro sny v dané situaci, ale z manželství neodcházely.*¹⁷ Pujmanová milostný trojúhelník umístila těsně před svatbu, čímž hrdince usnadnila její volbu. O to větší důležitost náleží rozhodnutí ponechání si dítěte, což mělo bezesporu sloužit jako podpora dívek nacházejících se v podobné situaci. Román podle Buriánka *„uvádí dobový problém ženina práva na milostné a mateřské sebeurčení bez ohledu na konvence a předsudky měšťácké společnosti. Pujmanová se staví svými sympatiemi na stranu své hrdinky, na odvalu rozejít se s měšťáckou morálkou.*¹⁸

¹⁶ PUJMANOVÁ, M. *Tři prózy o mládí*. Praha: Československý spisovatel, 1983, s. 336-7.

¹⁷ KOLÁROVÁ, J. *Pouť ze ženskou hrdinkou*. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 27. ISBN 80-202-0155-6.

¹⁸ BURÍÁNEK, F. *Česká literatura první poloviny XX. století*. Praha: Československý spisovatel, 1981, s. 240.

Měšťané také knihu okamžitě odsuzují. Avšak to neubírá Pujmanové na chuti dál tvořit, měšťáctví tvrdě odsuzuje ve všech svých dílech, ačkoli sama z této vrstvy pochází.

V kratičké povídce *Automobil* staví vedle sebe prosté obyvatelstvo stojící ve frontě na chleba s okolo procházející dvojicí vyšší vrstvy. Dívka se diví, proč tam ti lidé vlastně stojí. „*Když já se musím oblékat a potom...Já mám strašně práce. Víš, u nás tam nahoře ve vilách- tím se projedí spousta času.*“ „*Není ti zima, dušinko? Mám o tebe starost.*“ „*Ne, děkuji ti, mám ten kožich ke krku- a pak já jsem otužilá. Tvůj obchod už není daleko, že? Těším se, že mne provedeš, Stáňušo. Nelituji, že jsem tak časně vstala.*“¹⁹ V následující chvíli porazí zběsilou rychlostí projíždějící automobil učitele přebíhajícího cestu. Stanislav se okamžitě shání po lékaři, ne však pro poraženého učitele, ale pro svou dušinku, které je nevolno.

Ovlivněna hrůzami války, vkládá spisovatelka do své povídky *Předtucha* zcela jinou tematiku. „*Ve skutečnosti v Předtuše nejde ani tak o děj jako o atmosféru okupačních let, nejistotu čekání a úzkost, která tehdy klepe na dveře stejně slunných domovů, jako byl Václavův, Ivanův a Jarmilin. Už v Pacientce doktora Hegla napsala Pujmanová čekání, čekání na poštu, na které závisí náš další život.*“²⁰ Zde však nečeká osamocená dívka bojující de facto proti všem, nýbrž tři sourozenci semknuti neštěstím dohromady, mající psychickou podporu širokého okolí.

Patnáctiletá Jarmila je čtenáři představena jako nevyrovnaná dívka zmítaná pubertou, řešící s rodiči všechny sporty typické pro svůj věk. Bojí se, aby neztloustla, aby ji nezesměšnil bratr, neztratila přátelství vrstevníků z party. Zároveň je fascinovaná Toufarem, mladíkem všemi odsuzovaným. Z jeho vlivu ji vytrhne až zpráva o neštěstí, které potkalo vlak, v němž měli cestovat rodiče.

Stejně jako v *Předtuše*, i v *Sestře Aleně* se inspirovala Pujmanová mluvou svých dětí. Podle doslovu ke knize spatřuje Zdeněk Eis smysl knihy ve sdělení, že i pro tři měsíce stojí za to žít a bojovat. Dvacetiletá zdravotní sestra Alena se zamilovala do pacienta, který neměl šanci na uzdravení. Dokáže však učinit šťastným jak Františka, tak sebe. „*Pokaždé bylo Aleně první zima, z obavy, aby se nenachladil František, vždycky byla*

¹⁹ PUJMANOVÁ, M. *Povídky z městského sadu*. Praha: Mladá fronta, 1975, s. 34.

²⁰ BLAHYNKA, M. *Marie Pujmanová*. Praha: Československý spisovatel, 1961, s. 74.

Alena dřív unavena než on, aby ho ani nenapadlo, že snad zdržuje svou zdravou mladou ženu.“²¹ Autorka znovu zdůrazňuje skutečnost, jak se žena dokáže obětovat pro ty, které miluje, aniž by to brala jako hrdinství. Čtenář se neubrání srovnání s tím, jak obchodník Tichý z Románu školní třídy prožíval nemoc své ženy. *„Naštěstí pro ni, že všechno šlo nakonec rychle, říkal si přivíraje oči i jakoby myšlenky a kvapně šel, ženu jistě už příroda přizpůsobila útrapám, takže necítí tolik, jako by tutéž bolest cítil muž. Řvala. Jak řvala! Mrtví o ničem nevědí a nic už necítí, to je veliký smír. Huř je tomu, kdo tu zůstal a pamatuje to! Byla to dobrá žena, poslušnější než dcery, jeho zájmy a starostmi dýchala, jak právě žena má být, ale když poznal ten špitál doma, ani nepříteli by neradil, aby se ženil.*“²²

Novelu Sestra Alena Pujmanová dopsala z posledních sil svého života. Nemocniční prostředí jí v té době bylo blízké zejména kvůli opakovaným zánětům plic. Zemřela 19. května 1958 po dlouhodobé nemoci. Pohřbena je na vyšehradském hřbitově.

²¹ PUJMANOVÁ, M. *Sestra Alena*. Praha: Československý spisovatel, 1959, s. 52.

²² PUJMANOVÁ, M. *Povídky z městského sadu*. Praha: Mladá fronta, 1975, s. 34.

3. Lidé na křižovatce, Hra s ohněm, Život proti smrti

*„Nepochybným dovršením uměleckého vývoje Marie Pujmanové v meziválečném období je román Lidé na křižovatce (1937). Jde o první díl trilogie, kterou Pujmanová dokončila až po druhé světové válce. Zachytila v něm život české společnosti ve 20. letech. Ondřej Urban, jeho matka, sestra tu představují proletářské prostředí, zatímco rodina právníka Gamzy je ilustrací intelektuálního světa. V románu dominuje obraz průmyslových závodů Úly, které jsou kritickým obrazem kapitalistického Bařova Zlína. Z rodiny Gamzů se v románu dostává do popředí postava Helenky, energické a politicky vyspělé - na rozdíl od jejího bratra Standy. Z rodiny Urbanovy je to především postava Ondřeje, který se rychle vyvíjí v uvědomělého proletáře, zvláště v prostředí Kazmarových Úlů. Druhý i třetí díl trilogie Hra s ohněm (1948) a Život proti smrti (1952) vyšly až po druhé světové válce. Pujmanová v nich pokračuje v zobrazení životních osudů svých hrdinů z Lidí na křižovatce ve třicátých letech i v době druhé světové války.“*²³

Pujmanová se k napsání prvního dílu trilogie odhodlala zcela impulsivně. V roce 1932 se vydala poprvé do Bařova Zlína, aby zde sesbírala podklady pro zamýšlenou reportáž o zamerikanizovaném novém typu kapitalismu. Z jejího prvního zápisníku Zlín I vyplývá, kolik protikladných myšlenek a zjištění si přivezla. Ihned si začala psát návrhy románu. Po návštěvě Mostecká, kde probíhaly dělnické stávky, změnila autorka opět názor a znovu se vydala do Zlína, odkud si přivezla zápisník Zlín II. Přípravu však stále nepovažovala za kompletní. V červenci 1932 se tak i s manželem vydala na zájezd do Sovětského svazu, který opět změnil koncepci.

„Románový děj je vytvářen střetáním a jednáním postav, velkého množství postav z různých sociálních vrstev a různých povahových typů. Tyto postavy jsou vybaveny

²³ SVOBODA, J. *Rukověť české literatury 20. století*. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity, 1988, s. 167-168.

*vlastním spontánním životem a nikdy nejsou předem určeným schématem. Jsou ovšem určovány svým rodovým sociálním prostředím, svým třídním charakterem a místem ve společnosti.*²⁴

Mezi první a druhý díl trilogie vstoupila válka, která zcela samozřejmě musela postihnout i románový děj. Pujmanová nedokázala odpustit mnichovskou zradu a už vůbec fašistická zvěrstva. Zejména ve třetím díle se rozhodla zobrazit co nejvíce způsobů prožívání války. *„Odvážně se pokusila obsáhnout tento boj v celé jeho složitosti, ve všech jeho formách: boj na východní frontě, kde Sovětská armáda, s níž bojovaly i československé jednotky, rozhodla o porážce nacistů, boj partyzánů, ilegální boj strany, boj politických vězňů v nacistických koncentračních táborech, boj našeho lidu doma, vedený zbraněmi morálními i dynamitem a vrcholící v pražském květnovém povstání.*²⁵

²⁴ BURIÁNEK, F. *Česká literatura první poloviny XX. století*. Praha: Československý spisovatel, 1981, s. 241.

²⁵ BURIÁNEK, F. *Průkopníci socialistického realismu v české próze*. Praha: Orbis, 1953, s. 29.

4. Hlavní hrdinky

4.1 Kornélie Gamzová

„Mám skvostného muže, pomyslíla. Klid s ním není, ale já bych ho neměnila za nikoho na světě. Udělám všechno, všechno-.“²⁶

Nella nezískala u kritiků příliš pozornosti, o to více však zaujala mne. Tato žena prochází postupnou změnou osobnosti, od úzkostlivého vystupování po Ivici bránící zbytek své rodiny. Píša o ní říká „Sama postava Nelly Gamzové je z nejsilnějších důkazů povahokresebného umění autorčina, jak je odstíněně zachycena v složitosti svých citů a pocitů, vnitřních zmatků a sporů.“²⁷

V prvním dílu románu ji poznáme jako milou a hezkou mladou ženu, řekněme s ideální postavou současné modelky (váží 49 kilogramů a měří 170 centimetrů). Je vdaná a má dvě skvělé děti. Zdánlivě klapající manželství ovšem není tak bezproblémové, jak se na první pohled zdá okolí. Nella v sobě dusí palčivé pocity způsobené manželovou nevěrou. Svého muže přesto miluje, obdivuje ho za práci, kterou vykonává, způsob, jakým komunikuje se světem, i za to, že má vždycky pravdu. Cítí, že se jí rodina rozpadá pod rukama, a proto upíná své myšlenky k dětem. Tímto obdivuhodným způsobem se jí podaří udržet domov.

Stejný postup řešení, či výstižněji řečeno neřešení, značně nepříjemné situace opakované mužovy nevěry autorka naplánovala zákonné manželce doktora Hegela (Pacientka doktora Hegela). Zdá se tedy, že Pujmanová vidí v takovém benevolentním vztahu klíč k zachování „bezproblémového“ chodu manželství. Na druhou stranu Eva Balíková (Povídky z městského sadu: O pyšné Evě) není schopná stejného nadhledu, přestože se o to, zdá se, snaží. Proč? Odpovědi jsou hned dvě. Mladá Eva svého muže nemiluje, vzala si ho pouze kvůli své pýše- raději si ona najde „vhodného“ manžela a rozejde se s tím, koho miluje, než aby se její přítel rozešel s ní pro jinou ženu. Je tedy

²⁶ PUJMANOVÁ, M. *Hra s ohněm*. Praha: Družstevní práce, 1950, s. 81.

²⁷ PÍŠA, A. M. *Stopami prózy. Studie a stati*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 205.

autorčiným záměrem dát čtenáři na srozuměnou, že nevěra patří jakýmsi způsobem k životu a ať děláme, co děláme, nemůžeme se jí vyhnout? Druhý možný důvod, proč Evino manželství selhalo, se nabízí sám. Vzhledem k tomu, že Pujmanová oslavuje děti, není se čemu divit, že bezdětné svazky odsuzuje předem k zániku. Správná žena dokáže snášet leccos, uskromnit se na minimum požadavků a ještě se statečně tvářit spokojeně, jen když jsou šťastné její děti.

I zde se projevila autorčina osobní zkušenost z prvního manželství, uzavřeného 8. června 1912. Vladislav Zátka, kandidát advokacie, pocházel z velice bohaté a uznávané rodiny. Marie se s manželem přestěhovala do Českých Budějovic, kde ji očekávalo vše, po čem mladá umělkyně může toužit- finanční nezávislost, klidné venkovské prostředí zabraňující vlivům rušícím tvorbu a uznávající rodina. Přesto z jejích dopisů přítelkyni a učitelce Růženě Svobodové vyplývá rozčarování a nespokojenost v manželství.

Nella jako typická hrdinka Pujmanové rozhodně není Popelkou, která pochází z vesnice, kde se do ní zamiloval pražský advokát, vzali se, měli děti a žili šťastně až do smrti. Vzhledem k tomu, že v románu zastupuje moderní inteligentní ženu, musí absolvovat nelehkou životní cestu. Když totiž vznikla ona pohádková láska mezi ní a Petrem Gamzou, byla Nella už dávno vdaná. Její velmi bohatý manžel však nenaplňoval její duchovní potřeby (narozdíl od Gamzy) a děti neměli. Mladá žena tedy navzdory společnosti absolvovala rozvod a s nadšením se vrhla do nového manželství. To, co my dnes vidíme jako naprosto běžnou věc (v současnosti se rozvádí v České republice každé druhé manželství), bylo tehdy bráno jako velmi nezvyklé a v mnoha rodinách i nevhodné. Nellini rodiče také kvůli této záležitosti trávili hodiny hádkami. Samozřejmě, že otec bránil rodinnou čest a bohatého zetě; dceřiny důvody absolutně neuznával. Matka naopak naprosto typicky bránila zájmy svého dítěte. I zde lze spatřit jasné rozvržení mužské a ženské role. Otcové hledí na dodržování pořádku a cti, zatímco správné matky nedokáží klidně spát, dokud vidí, že jejich dítě není psychicky spokojené. Ale jak to v životě chodí, co si žena umane, toho také dosáhne.

Manželé jsou celé dny spolu, protože Nella dělá Petrovi sekretářku- lepší kolky, podává spisy, chodí po úřadech ve věcech klientů. Pokud ji ovšem Gamza nepotřebuje

v kanceláři, většinou spí. Může si to dovolit, protože o domácnost je jí stará služebná Barborka. Neleží ovšem, protože je líná, ale protože nepřetržitě cítí lehounkou únavu (i když se snaží ze všech sil, aby na to nikdo nepřišel). Není silná jako papěra jen fyzicky, ale i psychicky.

Jisté nervosy prožívala i sama Pujmanová. Někteří kritikové tvrdí, že Nella je silně autobiograficky podložena. Buriánek píše, že „*Ze světa dospělých nejvíce pozornosti autorky patří Nelle Gamzové, v jejímž jistém rozpolcení mezi odcházejícím, idylickým a kultivovaným světem měšťanské rodiny a mezi poválečným moderním světem velkoměstské civilizace, pokrokových i snobských intelektuálů a zostřených třídních rozporů a konfliktů autorka viděla zrcadlo své životní, intelektuální a citové zkušenosti.*“²⁸ Ano, tato žena se zmítá v problémech kořenících z očekávání chování odpovídajícího jejímu třídnímu postavení.

Jako správná měšťáčka působí klamně mladistvým dojmem. V jejím jednání je znát nervová nestabilita stejně jako značná pohyblivost nálad. Působí uhnaně (snad aby nezůstala za dobou?), vždycky přijede později, než je smluveno. Samozřejmě působí značně emancipovaně. Ráda kouří cigarety, má k dispozici vlastní auto. Ví, že není zrovna moc dobrá řidička (ostatně jako většina žen v kterékoli době), a tak je za volantem opatrná. Na druhou stranu pravidelně riskuje tím, že nechá za městem řadit rychlosti synova kamaráda Ondřeje Urbana, který nechybí na jejich výletech.

Nella tedy zastupuje tzv. nový typ matky, stejně jako ostatní mladé mámy ve všech dílech Pujmanové (za všechny nejvýrazněji Helenka Gamzová v Hra s ohněm a Život proti smrti, matka Slávky ve Svítání, matka Irénky v Pod křídly). Autorka sice neodsuzuje starý model autoritativních rodičů, ale přesto dává jasně najevo, že matka má být svým dětem zejména kamarád. Dokonce svou vlastní matku vidí právě jako kamaráda, což si může čtenář ověřit v jejích lyrických dílech. Tehdejší veřejnost ovšem přistupovala k takové benevolentní výchově zdrženlivě. Musíme si uvědomit, že tvorba Pujmanové začala vycházet v době, kdy se teprve zdomácňovalo tykání rodičům a většina literárních děl byla v tomto směru poněkud sentimentální. Nella proti sobě

²⁸ BURIÁNEK, F. *Z moderní české literatury. O vybraných dílech z první poloviny 20. století*. Praha: Československý spisovatel, 1980, s.165.

popouzí konzervační čtenáře už tím, že ji vlastní syn oslovuje křestním jménem. Dalším zvykem společnosti zůstával neotřesitelný vztah matky s dcerou, zatímco synové zase patřili k otcům. Zde je tomu právě naopak. Zatímco Helenka zdědila povahu otce, Stanislav se nervově hrouť. Asi právě kvůli tomu sama Nella nachází bližší vztah k synovi a s Helenkou se pyšní vnitřně i ve společnosti. V koutku duše se bojí její přímosti, ale ne o ni. Strach má o Stanislava, protože vidí, jak moc si jsou podobní. Bojí se, že si něco udělá, že nezvládne život. Jeho křehká duše je skrytá v urostlé postavě. Nella je ráda, že má syna, který ji zvedne ze země jako nic. Celým románem se opakují různě formulované věty, že obě děti upřímně miluje a je na ně hrdá. Dokonce by chtěla třetí dítě- dítě po válce, jen kdyby byly trošku lepší časy. Svou potřebu obklopení dětmi žena ventiluje i tím, že Ondřeje Urbana bere jako vlastního syna (celý život). Přijde jí jako samozřejmost, když mu nabízí protekci u ředitele továrny, kam chtěl jít na školu. Jedny Vánoce stráví i s jeho sestrou Růženou, přestože ji manžel varuje, že Růža není dobrý člověk. Nedělá si s tím starosti. Časem bohužel pochopí.

Jak jsem už zmínila, Nella svého manžela obdivuje z hloubi duše. (Podle Blahynky je Petr Gamza románovým portrétem dr. Ivana Sekaniny.) Přesto se ale na začátku románu dozvídáme, že se stydí za to, že je komunistou. Komunisti věří v jedno a dělají druhé. Už jen skutečnost, že mají doma služebnou. Ale Gamza neustoupí ze svého přesvědčení a dál neochvějně pomáhá zdarma chudým klientům, přestože tím dostává vlastní rodinu do dluhů. Nella se sice za ně nestydí, ale přímo je nenávidí, stejně jako soudní vykonavatele. Když ovšem tito lidé přijdou, vždycky dokáže sehnat vše, aby jim mohla podstrojovat, i když to třeba znamená poprosit svou matku o peníze. Dokáže sama sebe přesvědčit, že je i přes dluhy vlastně šťastná a vytrvale vykazuje složenkám jen tolik místa, kolik si bezpodmínečně vynucují. Píša komentuje dopad Gamzova chování *„Pravým opakem je jeho žena: samé nervy, sám cit a soucit, stud za sebe i lidi- to je tato Nella Gamzová měšťanského původu, která se odrodila vlastní vrstvě, aniž srostla s druhou, a rozpačitě si uvědomuje své mezitřídní postavení. Již to zaslouží pozornosti, jak se v této individuální manželské dvojici podařilo autorce zároveň ztypizovat protiklad*

muže, myslícího v principech, a ženy, žijící citově a konkrétním jednotlivostem.“²⁹ I Blahynka si všímá zajímavé dvojice slovy „*Oba utekli své třídě, ve které se narodili, totiž měšťanstvu, ale po pravdě řečeno, Nella zůstala za Gamzou v růžovém, jak on to nazývá, lidství, a leká se jeho víry v nenávist. Nemá životní jistoty svého muže ani své matky, staré paní Vítové, o které si ostatně Pujmanová v náčrtku k jakési přednášce poznamenala, že je příbuzná babičky z knihy Pod křídly.*“³⁰

Pujmanová dokazuje v románu, že se Nella nakonec naučí od manžela lehkomyšlnosti a nepřipouštění si nesnází k tělu. Bohužel to však dokáže až v době, kdy je mrtvý jak on, tak Helenka.

Své nespokojené svědomí uplácí alespoň vztahem k ostatním lidem. Ke své služce Barborce je až přemrštěně laskavá, což ovšem bohužel má úplně jiný výsledek. Barborka ji za to neuznává a odsuzuje, že si neumí pořádně poručit jako její matka. Podobný úspěch má toto chování i u nechlebské zahradnice. Nella to velice těžce snáší a vždycky se cítí nejistě, když vidí, že služebnictvo mlčí a myslí si své. Stejně tak se řídí heslem, že je lepší nasytit jednoho hladového chlebem než všechny nadějí, a tak i v zimě rozdává žebrákům a dává almužny chudým prodavačkám, přestože sama nemá nic krom dluhů. Dokonce i peníze na dárky k Vánocům si půjčuje od dospívající dcery. Ví ale, že chudí lidé neznají jejich konto. Stydí se před dělníky, že má snazší život. Stejně tak pomalu začíná vidět svět bez růžové clony a poznává věcnost bídy, že chudí pomáhají ještě chudším, zatímco bohatí myslí jen na nashromáždění ještě většímu majetku.

Není ve městě šťastná. Teskní po rodném domě v Nechlebech. Snaží se tam trávit veškeré prázdniny s dětmi, což jí umožňuje tehdejší zvyk letních bytů. Vždycky, když se vrátí na podzim do Prahy, myslí si o dětech *chudáci, zas na rok do klece*. Zdá se jí ve městě pokaždé jaksi dušný vzduch. Je to opravdu ovzduším, nebo za to mohou starosti, do kterých se vrací? Každý z nás zná muka žárlivosti. Po jednom návratu čeká Nellu anonym, který jí oznamuje, že je jí Petr nevěrný. Ačkoliv o podvádění ví delší dobu, tohle ji raní k dlouhému pláči. Stydí se k smrti za tuto skutečnost a cítí se nehorázně směšná, slabá a nejraději by někam odešla sama před sebou. Sice se cítí

²⁹ PÍŠA, A. M. *Stopami prózy. Studie a stati*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 205.

³⁰ BLAHYNKA, M. *Marie Pujmanová*. Praha: Československý spisovatel, 1961, s. 51.

po anonymu jako se skvrnou na šatech, přece jen jde za manželem do Red baru. Za nic by nechtěla být ve městě večer sama doma. Tam ho vidí tančit v těsném objetí s milenkou. Sice trpí jako zvíře, ale vzhledem k „přátelům“ kolem hraje komedii a tvrdí, že nechce tančit kvůli plachosti (pro ni značně neobvyklé). Aby se před manželovou milenkou neshodila, schválně pije víno, které nesnáší s myšlenkou *zdali ještě někdo tak nenávidí sám sebe jako já...* Cítí kocovinu ze života. Když vidí, jak ona mladá žena flirtuje s Gamzou přímo před ní, přemůže se a baví se s ní, jakoby byla naprosto nad věcí. V duchu sprádá plány, že mu oplatí stejnou mincí. V zápětí si ovšem uvědomuje, že toho není schopná. Stydí se, má pocit, že nepatří absolutně nikam a že ji všude všichni jen nenávidí. Nakonec Petrovi doma přizná, že není v pořádku, že je potřeba řešit jejich domácí hospodářství a že ji nebaví žít beze smyslu, když ji podvádí, ačkoli to ihned doplňuje tím, že ví, že to není jeho vina, ale její vlastní. Dokonce nabídne i rozchod. Když ale vidí, jaký to má účinek na Stanislava, polkne svou hrdost, potlačí všechny palčivé pocity a tváří se neuvěřitelně šťastně. Už nikdy na sobě před dětmi nedá znát problémy mezi ní a mužem, přestože ji nevěra užírá dennodenně.

Svému štěstí dokáže po čase i uvěřit. Při návštěvě matky jí říká, že je opravdu šťastná, přestože z pověřivosti ví, že se to nemá. Má pocit, že se od dětství vůbec nezměnila, zatímco máma jí zestárla před očima. Když se dozví, že matka zemřela, dostaví se hysterická reakce. Utíká k ní o překot, až upadne cestou. Naprosto se z této skutečnosti zhroutlí a odmítá vzít realitu na vědomí. Brečí v náručí dospívajícího Ondřeje a není k utišení. Opět si vsugerovává, že za smrt může sama, protože byla šťastná a neudělala nic, zatímco máma umírala.

Další šok zažije, když smrtelně onemocní dcera kvůli Růženě Urbanové. Ani jeden člen z rodiny neváhá a okamžitě rozprodají vše, co doma najdou, aby získali finance. Za ty odjede Nella s Helenkou do Tater, kde ji doslova vyrvou smrti z náruče. Když se vrátí, ten tam je Nellin vzhled holčičky. Přestože zůstane stále krásná a nedočkavá a v očích nezměněná, na první pohled je vidět, že vnitřně zestárla.

Když slyší od Ondry o jeho neštěstí, dokáže se divit jako dítě. Soucítí s ním jako s vlastním synem. Působí stále malinko nepořádně, mile a je bez šedivých vlasů. Ondrovi přizná, že ví, že do ní byl kdysi zamilovaný. S mateřskou láskou mu dosvědčí, že Růženě

nemá za zlé, že si nechala koupit dům v Nechlebech a naprosto ho předělala. Dokonce chválí její krásu, ale také jedním dechem přiznává, že se k tomu domu prostě nehodí. Oba to ví. Nakonec mu ukazuje fotku Helenky se synem, za kterými se jede právě podívat do Taškentu.

Že se ovšem sama vyrovnala s tím, že jejich vilu koupila domovnicovic Růžena, neznámá, že dovolí, aby se to dozvěděla její babička. Ji dokáže uchránit před šokem, který by ji možná mohl stát život. Bába je ze staré školy a nedokázala by se s tím vyrovnat. Obětuje se pro ni. Aby ji potěšila, poslouchá hodiny její vzpomínky. Urovnává všechny problémy, které bába svou hroznou povahou způsobuje. Dokonce se jí zastává přede všemi, že je to rodina, že jí musí posloužit a nesmí dát nikam k cizím lidem. Ví, že má Helenka pravdu, ale hrozila se toho, že je bez citu. Nakonec musí rezignovat, když jim bába málem podpálí byt. S obrovskými výčitkami ji odveze do ústavu.

S přibývajícím věkem doslova zakoření ve Střešovicích, kde rodina bydlí. Sice se občas chová nerozumně, a citově nevyrovnaně- SS jí zní stejně jako dum dum, ale pomalu začíná přejímat způsoby své matky. Najednou začne udržovat ve všem pořádek. Stále o sebe pečuje, udržuje si postavu, sama luxuje (což je velmi nezvyklé vzhledem ke služce). Cítí se svěžejší než v pětatřiceti. Dokonce se může čtenáři zdát, že se víc a víc zamilovává do svého muže. Užívá si práci pro něj v kanceláři stejně jako společné chvíle večer, kdy spolu kouří cigarety. Nedá jí ale spát strach, že o něj přijde. Dokonce se bojí i jeho vtipu, že jí uteče za jinou. Snad i proto se před ním stydí, že je dalekozraká a potřebuje brýle, takže je před Petrem schovává.

Idylka však netrvá dlouho. Jednoho dne u bytových dveří zazvoní žid, který utekl z Berlína. Nella okamžitě vidí, že něco nehraje, že se Gamza zase do něčeho tajně žene. Třebaže svého muže obdivuje právě pro jeho činy, prožívá muka, jelikož je jí jasné, že to nedopadne dobře. Před ním ovšem hraje úsměv, aby ho nezatěžovala starostmi. Během dní, kdy je Gamza u Lipského procesu, tráví Nella hodiny denně pročítáním všech zpráv, které o tom píší. Opět vnitřně zestárne. Vyčítá si, že ho tam pustila, zejména když najde Petrovu závěť, kterou sepsal ještě před odjezdem. Jako kdyby na tom mohla něco změnit. Lituje Holanďana, který se stal jen loutkou nacistů, což zaplatil životem, raduje se z osvobození nevinných lidí. Přes svůj věk si zachovává naivitu dítěte, a tak nedokáže

pochopit, jak může být nevinný člověk i po odsouzení ve vazbě, byť ochranné. Upřímně milovala své češství.

Tohle jednání mi přijde pro protagonistku mladé generace v díle Pujmanové poněkud netypické. Je sice pravda, že autorka vidí jako nejdůležitější rodinnou soudržnost, ale její hrdinky většinou nejsou upnuté na muže. Mají své názory, které také neústupně prosazují. Nella v prvních dvou dílech trilogie jakoby neznala sama sebe, jako by se stále hledala a cestou se snažila být malá, menší, zmenšit se tak, aby co nejméně lidem vadila a zároveň stihla splnit všechno to, co se od ní čeká jako od manželky a matky.

Postup zmenšování se a vzorného přístupu matky sledujeme na vztahu ke Stanislavovi. Je z něj dospělý muž, kritik. Samozřejmě jako každá máma ihned pozná, když se syn zamiluje. Na rozdíl od většiny matek se ho však na nic nevyptává a vyčkává, zda jí něco o svém vztahu poví sám. Marně. Přesto neustává s ukázkovou péčí.

Štědrý večer Nella tráví opuštěná v bytě, což je pro ni bezesporu hodně smutné. Vzpomíná na Vánoce v Nechlebech, kam se sjížděla rodina i blízcí známí. Uvažuje, jestli si Helenka s rodinou v Gorkém vůbec vzpomenou, co je za den. Je to přes rok, co je tam navštívila. V duchu se pyšní dceřinými úspěchy a těší se, až bude vnuk u ní. Děti jí neskutečně chybí. Psycholog by její pocity označil jako syndrom prázdného hnízda.

V okamžiku, kdy se Helenka s rodinou (manžel Toník a syn Míťa) vrátí do rodné Prahy, přivítá je Nella stejně jako kdysi ji stará paní Vítová v Nechlebech na poslední Vánoce. Podobá se jí svým chováním čím dál víc. Libuje si v rozmazlování Míti, kterého tak dlouho neužila, hlídá ho, když dcera ordinuje. Dokonce se jí povede získat pro Helenku byt přes chodbu!

Nyní je má všechny doma pod dohledem. Jediné, co ji trochu trápí, že Vlasta Tichá, Stáňova tajná přítelkyně, je pro něj stará. Přesto mu ovšem neříká nic, protože ví, že by to stejně nemělo žádný smysl. V okamžiku, kdy si Nella přizná, že je opravdu šťastná a že se rodině daří jako celku, přijde nové neštěstí. Najde Stáňu ležet a nedaří se jí ho vzbudit. Okamžitě si vzpomene na smrt své matky a panikaří. Syn se opravdu pokusil z nešťastné lásky o sebevraždu, ale díky Helenčině zásahu přežije. Zhroucená Nella však z tohoto činu viní zase sebe. Věděla přece, že Tichá není vhodná partnerka. Stejně tak věděla, že se její vlastní bratr zastřelil pro ženu. Přesto neudělala nic,

aby Stáňovi pomohla. Vnitřně kvůli synovi krvácela, vzpomínala na jeho dětství a hledala chyby ve výchově, proklínala se za vše, co považovala za možný zdroj špatné Stáňovy psychiky.

Jak je patrné, postavu Kornélie Gamzové provázejí celým životem dvě nesnáze. Kdykoli se něco stane, hledá vinu u sebe. Na jednu stranu je to vsutku obdivuhodná vlastnost, protože většina lidí má sklon vynechávat sebe při hledání viníka, přičemž nejlepší ponaučení spočívá v prvořadém odstranění chyb u sebe. Tato žena však podle mého názoru trpí poruchou sebepojetí. Když jsem však její hledání viny konzultovala s ženami, které jsou již matkami starších dětí, všechny do jedné se shodly, že v okamžiku, kdy jejich dítě provede něco opravdu nevhodného či šokujícího, hledají rovněž chybu ve výchově. I zde se tedy prakticky projevila osobní zkušenost Pujmanové-matky.

Druhá nesnáz, či lépe řečeno poselství, opakující se v celé trilogii, spočívá ve vyslovení svého štěstí. Autorka si pohrává s pověřčivostí. Podsouvá čtenářům podvědomí, že ze svého štěstí by se měli radovat tiše a skromně, v žádném případě se s ním nikde nechlubit. Přece jen je to ta muška zlatá, která odletí, kdykoli se jí zlíbí, kdykoli se prozradí místo jejího výskytu.

Když se schyluje k válce, Nella skrývá před Stáňou rádio. Raduje se, že přežil smrt. Uvědomuje si, že syn je povahou spíše žena než muž a že by jeho křehká psychika mohla znovu vykonat své. Přicházející válku nedokáže pochopit. Své pocity sdílí nejvíce s Barborkou, kterou považuje za svou přítelkyni. Obě se shodnou na tom, že je jedinečně dobře, že se toho stará paní Vítová nedožila. V noci před mobilizací jde i s úzkostlivě opatrovaným vnukem na hrad. Così se v ní změnil. *Nella se celé září třásla o syna vojáka. „Válku!“ volala nyní s ostatními svírajíc Mítovi ručičku. „Válku!“³¹* Nenávidí násilí, přesto už nedokáže ignorovat to, co se sápe na její děti a vnuka. Uvědomuje si děs války, Petr byl tři roky na frontě. Teď tam ovšem dobrovolně posílá syna, když pro něj přijde a oznámí mobilizaci. Vyprovodí ho s válečným úsměvem. *„Bývala vyznavačka míru celou bytostí. Neřečnila o tom, ani nepsala, prostě to žila. Měla milovaného muže, děti,*

³¹ PUJMANOVÁ, M. *Hra s ohněm*. Praha: Družstevní práce, 1950, s. 221.

vnuka. Její úděl byl ženský na zemi, netoužila po jiném. Cítila velmi silně, jaký je obyčejný lidský život v lásce překrásný- přese všechny trampoty, které nás občas potkávají. Z jejího klína vyšla živá stvoření, do jejích rukou byly svěřeny maličké děti, tuto před jejíma očima se rozvíjel ten nenápadný div, jakým se mění nevíňátko, pasoucí beránky, v kvetoucího dospělého člověka. V syna vojáka. A nyní bude pochodovat při té hudbě, hudbě- kdybyste to raději už řekli!“³²

Stejně tak dobře, jak si uvědomuje, že je potřeba bojovat, si uvědomuje nebezpečí, které znamená vláda Hitlera pro Petra. Zná moc dobře důležitost kauz, do kterých je zapletený. Posílá ho proto do SSSR, kde by pro něj mělo být bezesporu bezpečněji. Dokonce se odhodlá prosit ve vile Sovětského vyslanectví, aby tam skryli Gamzu, ale na poslední chvíli si to nedovolí. Nechce se s mužem hádat, a tak se snaží co nejchytřeji postupovat. Jako správná manželka je mu oporou v těch nejtěžších chvílích, což je krásně vystihnuté společným pálením nakupených dokumentů v kanceláři v noci. Její láska k Petrovi je silnější než za mlada, zřejmě pod vlivem společného života. Němce proto nenávidí z hloubky svého srdce, včetně jejich dětí. Atentát na Heidricha komentuje „*Že se nezabil!*“ *vroucně vyslovila Nella. „Představte si to štěstí. A jaké bestie z nás udělali. Já jsem si nikdy dřív nepřála ničí smrt.“³³* Když ovšem dorazí za Gamzou, aby ho varovala, už ho odvádí gestapo. Je k smrti zoufalá, ale na Petra se usmívá- on přece musí věřit, že to dobře dopadne.

Z úzkostlivé nervní Nelly se stává tvrdá lvice bránící rodinu, stejně jako působila její matka. Při návštěvě gestapa na sobě nenechává nic znát, přestože se v duchu třese, protože za žádnou cenu nechce manželovi přitížit. Pouze dvě věci ji vyvedou z klidu. Když si chtějí vzít Petrův pas, snaží se ho získat pod záminkou, že je v něm jeho jediná fotografie. O mnoho prudčeji reaguje na dopisy od matky, které chtěli gestapáci zničit. Při pohledu na ně nedokáže myslet na nic jiného, než na to jak asi bijí.

Každá žena je tak trochu kvočna, snaží se mít svá kuřátka pod dohledem. Těmi jsou nejen děti a vnuci, ale všichni členové rodiny. Proto je naprosto přirozené, že se snaží udělat naprosto cokoli bez nejmenších ohledů na sebe, co by jim umožnilo zlepšit jejich

³² PUJMANOVÁ, M. *Hra s ohněm*. Praha: Družstevní práce, 1950, s. 249.

³³ PUJMANOVÁ, M. *Hra s ohněm*. Praha: Družstevní práce, 1950, s. 269.

situaci. *Jakmile pomyslela na jeho záchranu, ztvrdla, jako když zkamení. O pokoření více či méně- co na tom, jen kdybych mu pomohla!*³⁴ Právě z toho důvodu Nella vyrazí za Růženu Urbanovou, nyní Ró, kterou bytostně opovrhne ne kvůli tomu, že koupila vilu v Nechlebech a celou ji předělala, ale kvůli kolaborantství. Nyní k ní mluví jako naprostý žebrák, promýšlí každé slovo. V duchu vzpomíná na dobyté země, snaží se získat cokoli nápomocného pro Petra. Ró je ovšem naprosto ztracená nacistka, která nepomůže. Během rozhovoru *Nella na ni jen otvírala oči. Což neví, že večeříme suché brambory a zapijíme hořkou meltou? Nechce to vědět! Je tak zlomyslná nebo tak hloupá? Asi obojí.*³⁵

Cestou domů z marné audience u madam Ró vidí dceru s cizím mužem v důvěrném rozhovoru. To ji naprosto zničí. Dosud věřila, že se Helenka rozvedla s Toníkem jen kvůli gestapu, že on odjel do Ameriky, odkud se po válce vrátí. Netušila, že je dcera velmi aktivní členkou ilegální organizace. To totiž Helenka nepřiznala ani když jí matka doma upřímně vynadala. O to víc se teď Nella snaží Mít'ovi dovolovat a umožňovat vše, co si přeje, protože má zničené dětství.

Bohužel ji však čeká další šok. Petr nenapsal svůj dopis v obvyklé době. Utíká na gestapo, kde jí nakonec dají jakési psaní. Z něj okamžitě pozná, že manžel píše levačkou i tajné šifry. Je jí jasné, co se děje. Přesto se utěšuje s přítelkyní, která má stejný osud. Sdělená bolest, poloviční bolest. A pro ženy to platí dvojnásob. Vzájemně si ukazují lístky od mužů, aby měly co nejlepší představu o tom, co se „tam“ děje. Když manžela přítelkyně zabili, styděla se Nella za to, že Petr přežil. Jejich přátelství skončilo. Bohužel dostane během pár dní zprávu, že Gamza spáchal sebevraždu. Naprostý nesmysl.

Smrt blízkého člověka, obzvlášť násilná či předčasná smrt, nás vždycky zasáhne. Pokud se jedná o člověka, kterého milujeme víc než sebe, nenávidíme všechno živé. I Nella se změní od základů. Mít'a jí je protivný vším, co dělá. Ke všem se chová naprosto apaticky, jen s přítelkyní se stejným osudem obnoví styky. Naprosto nesmyslně

³⁴ PUJMANOVÁ, M. *Život proti smrti*. Praha: Československý spisovatel, 1952, s. 87.

³⁵ PUJMANOVÁ, M. *Život proti smrti*. Praha: Československý spisovatel, 1952, s. 82.

hledá cokoli, co pro Petra mohla udělat a neudělala. Začíná se strachovat o Helenku, protože ví, že má Petrovu povahu.

Během války se znovu stará o svou babičku. Ta už není schopná vstát z postele, proto ji droboučká Nella musí přenášet. Ačkoliv je psychicky naprosto na dně, pere se se situací až za hranice svých sil. Je z ní úplně jiná osoba než na začátku románu. *Nella nevytáhla paty z domu a držíc jazyk za zuby a tajíc odporem dech, snášela špatnou náladu nemocné a špatný vzduch v jejím pokoji.*³⁶ Pro pochopení situace si musíme uvědomit, že v době války byly veškeré potraviny na příděl. Je nesmírně náročné se starat o ležícího člověka, který nemá nejmenší naději na uzdravení. K tomu připočteme hroznou povahu báby a situaci války, kdy každý zbytečný strážník znamená zdraví ničící přítěž pro ostatní. Není snad proto možné mít Nelle za zlé, že se nedovede radovat z bábyno uzdravení se ze zápalu plic. (Zajímavé na této situaci je především to, že ji vyléčí Helenka jen svou neúnavnou zdravotní péčí, přičemž to byla právě ona, kdo dříve bábu posílal do ústavu.)

Během následujících dní přijde Nelle varování, aby se rodina ukryla. Neváhá ani minutu a s Mít'ou utíká z Prahy. Nemíří ovšem do ciziny, jak jí radí. Ukřívá se v Čechách. Nedokáže už věřit nikomu kromě rodiny. Naprosto nesmyslně se opět viní z této situace. Má to být trest za to, že si nepřála bábyno uzdravení.

Kupodivu statečně se vypořádává s Heleniným uvězněním. Dosud je totiž přesvědčena o její naprosté nevině. Spoléhá na její rozvahu a chytrost. Dokonce se zotavovala z pocitu beznaděje. V těch dnech se ovšem dovídá, že Helenu zastřelili. Nechce se s tím smířit, chce omdlít, odejít od všeho tady. Ale vzchopí ji zodpovědnost za Mít'u- musí se o něj starat, má ho svěřeného! Snaží se před ním tajit tuto zprávu tak dlouho, jak jen to šlo. Když přijede i Stáňa, uvěří skutečnosti.

Čtenář by očekával, že se v této situaci vzdá. Od začátku sledujeme psychickou slabost a povahu, která se vyhýbá konfliktům. Opak je však pravdou. Žena je neuvěřitelně silná a dokáže se přinutit k čemukoliv, pokud má ještě koho bránit.

³⁶ PUJMANOVÁ, M. *Život proti smrti*. Praha: Československý spisovatel, 1952, s. 117.

Nella v sobě najednou objeví obrovskou energii chránit Stánu a Mít'u. Začne se chovat ostražitě jako ostříž. Sama téměř nejí, svůj díl dává vnukovi, aby měl co nejméně sil. Ne ní přece nezáleží. Dělá to pro Petra, pro Helenku, vzpomíná na jejich rozumnost a lásku. Když ztratíme mnoho, stačí nám málo. Nella s chýlícím se koncem války začíná být znovu šťastná. Je hrdá na syna i na vnuka. Jakýmsi symbolem jejího vnitřního boje s Němci můžeme vidět památný ceněný stůl po otci, který pošle na barikádu. Stejně tak plachá, tichá, nenápadná Nella najednou ostře vyprovodí muže, který přijde do sklepa, ve kterém se ukrývá spousta lidí během posledních okamžiků války, protože přináší špatné zprávy a paniku. Když pak předává Mít'u otci, jako by se styděla, že má oteklé oči (nespal, protože se snažil také bojovat).

4.2 Helena Gamzová- Skřivánková

„Já se pořád na něco těším,“ povídá Toníkovi. Měl ji za to rád, za ty jasné oči, jakýma se dívala do světa. To je dar od boha, řekl jí kdysi. „I ne, jen správná vnitřní sekrece,“ nato Helenka. Ráda se rouhala, přes své mateřství a doktorát v ní zbylo něco oktavánského.“³⁷

Osobně si myslím, že v postavě Helenky Gamzové Pujmanová ztvárnila ideální ženu svých snů. Podobně si této hrdinky všímá i Buriánek: „Příběh Gamzovy dcerky Helenky je naopak určován jejím racionálním a aktivním typem, jejíž smutná milostná zkušenost jen utvrdí. Tento typ zřejmě k sobě přitahoval autorčiny sympatie, jak to prozrazuje důvěrná znalost hrdinčiny dívčí psychiky s rysy moderní ženy, jež si už sama chce rozhodovat o svém osudu a dovede pomáhat druhým- jako budoucí lékařka.“³⁸

Helenka už od útlého mládí dokazuje, že si je moc dobře vědoma své rozumové převahy. Povahově po otci, dívá se s nadhledem na matku, které působí citové vnímání světa kolem sebe jen samé potíže. Hned ze začátku románu sebejistě uzemní Nellu větou

³⁷ PUJMANOVÁ, M. *Hra s ohněm*. Praha: Družstevní práce, 1950, s. 131.

³⁸ BURIÁNEK, F. *Z moderní české literatury. O vybraných dílech z první poloviny 20. století*. Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 164.

Já už jsem vážně větší než ty, máš vztek? Tím bezesporu nemyslí svou výšku. Jako důkaz slouží příhoda z hor, kdy dvanáctiletá Helenka zachránila oběma život tím, že zachovávala duchapřítomnost, zatímco Nella selhávala, když se ztratily v zimě na horách. Jindy zachránila dusícího se Ondřeje Urbana, jelikož dospělí nevěděli, co dělat. Autorce se na této dvojici podařilo vskutku mistrně podtrhnout rozdílnost osobností.

Při návštěvě v Nechlebech Helenka najde babičku mrtvou. Ačkoli téměř dítě, dokáže i v tuto chvíli zachovat ledový klid. Dojde k matce a zřetelně zblízka řekne *Mámo, jdi nahoru, babička je tam mrtvá*. Předem zná matčinu reakci, uvědomuje si, že Nella se z toho zhroutí. Utěšuje ji, třebaže nemá ráda citové výlevy a navíc se jí samotné neustále vrací okamžik, kdy šla babičku vzbudit a celý život se jí o tom budou zdát noční můry.

Je to také Helenka, jejíž glosy oživují text a nutí čtenáře k úsměvu, jako například větou *Mámo, neobdivuj přírodu nebo budem v příkopě*. Její řeč je jasná, vtipná, malinko přidrslá- přesně taková, jakou bychom si přáli u moderní ženy, která má v hlavě pořádek. Ctí racionalitu a nesnáší sentimentálnost. Snad proto ironicky komentuje všechny projevy slabých stránek svých blízkých. Lidé podle ní mají jednat podle příčin, nikoli rozmazávat své city.

To ovšem vůbec neznamená, že není citlivá. Její povahu pomáhá rozkrýt epizoda s černoškou, která přijde žádat Gamzu o pomoc, když je její syn odsouzen k smrti. Helenka s ní v duchu upřímně soucítí, hltá každé její slovo. Uvědomuje si, jak pevné pouto je mezi rodiči a dětmi, že máma a dítě jsou jeden celek. Porovnává se s odsouzencem. Jaké je to ve vězení? Jak by její máma zvládala, kdyby jí zavřeli obě děti? Po otci zdědila i nenávist k nespravedlnosti. Přesto na sobě nedá nic znát, protože se řídí heslem, že se člověk má chovat za všech okolností jako jindy.

Otcův politický vliv nasměroval dívku ke komunistickému cítění. Z jejich úst padají výroky jako *„Abys věděl, to je mně skalní kapitalista milejší než tenhle přítel lidu. Táta měl pravdu, s takovým uhlobaronem aspoň vědí, na čem jsou, ale tady ten Hospodář*

se s nimi napřed pomodlí „Chléb náš vezdejší“ a pak je sní i s chlupy k večeři“³⁹. Čtenář si všimne, jak nepříjemný jí je výlev Evy Kazmarové, dcery podnikatele. Eva vyjadřuje soucit s dělníky, ale Helena si ji nepřipustí vůbec k tělu. Bez sebemenšího pocitu o soucit jí vmete do tváře, že Eviny pocity nic neovlivní, že dělníkům pomůžou leda činy.

V Heleně musely bezpochybně nalézt zalíbení všechny feministky. Díky předčasné vyspělosti už v pubertě hraje s otcem šachy coby rovnocenný partner. Se Staňou svádí lité boje (běžná života současných dětí), zvládá závodit s ním i s Ondrou, aniž by někdo z nich měl větší šance na úspěch. Na druhou stranu Růžena Urbanová jí je z duše protivná (stejně jako jejímu otci), jelikož dávno pochopila, že Růženiným jediným smyslem života je vzít si bohatého muže, který by ji dostal do vyšší společnosti. Přesto se k ní chová jako ke kamarádce, aby nikoho neurazila.

Při návštěvě Úlů se s Růženou potká po letech a srdečně se k ní hlásí, i když ta je k ní viditelně protivná. Po zjištění, že její přítel Karel si zpříjemňoval volné chvílky s Růženou, se přirozeně a bez váhání přidává na stranu bývalé kamarádky. Cítí, že milovaný muž si ošklivě pohrál s oběma. Růženy se zastává a zachraňuje trapné situace, které kamarádka způsobila. Ví moc dobře, co dokáže psychické zdrčení, proto v obavě o Růženu snáší její nadávky a jde za ní cestou necestou, aby ji ohlídala. Dokonce se jí snažila i poradit, jak Karla získat zpět a litovala, že s ním ztrácela život.

Právě na této reakci můžeme sledovat dědictví po matce. I Nella se ochotně vzdává osobní spokojenosti, pokud tím prospěje svým blízkým. Možná tím Pujmanová chce naznačit, že obětování se pro druhé je vrozeno každé správné ženě. Podobná paralela se například objevuje i v nedokončeném Románu školní třídy, ve kterém chudá Durynová ošetřuje nemocnou dceru exmanžela- důvod rozvodu, a tudíž celého jejího neštěstí.

Helenka však za tento projev ženskosti musí tvrdě platit. Trpké zklamání láskou, první velký neúspěch života, po kterém se cítí malá a osamocená, nestačí. Onemocní těžkým zápallem plic, ze kterého ji doslova vykoupí rodina veškerým svým majetkem, jež obětuje k zaplacení dlouhého pobytu v sanatoriu v Tatrách.

³⁹ PUJMANOVÁ, M. *Lidé na křižovatce*. Praha: Československý spisovatel, 1958, s. 223.

Přesto dokáže dostudovat medicínu. Už jako medička poznává Američana *Tonika*, inženýra, kterého si vezme. Na líbánky odjíždí do vysněného SSSR, kde se jejich pobyt protáhne na pět let.

Ve vztahu k mužům Helena bezpochybně patří k velmi modernímu typu žen. Dokáže jim sice otevřít své nitro, ale i tak minimalizuje citové chvílky. Přirozeně využívá svého vtipu, je veselá, aktivní a rázná. Nenechá sebou manipulovat pod žádnou záminkou a co chce, to si také prosadí. (Která žena by to nechtěla?) Navíc se dokáže ubránit růžovým brýlím při posuzování partnera, což ovšem je u běžných smrtelníků v období zamilovanosti téměř nemožné.

Ukázkově působí i Helenina láska k vlasti, kdy se po svém pobytu v Taškentu, při kterém si Rusko zamiluje, vrací s rodinou do Čech. Ohromuje ji velikost sovětské země, ale necítí ji jako svůj pravý domov.

Blahynka (1961) uvádí, Pujmanová rovněž plánovala v roce 1938 cestu do Taškentu, na Kavkaz i do jiných částí SSSR. Nakonec však kvůli dětem poznávání země vzdala.

Helena pracuje jako lékařka na plný úvazek, a tak jako správná moderní žena dává syna do Dětského domu. Klade mu dokonce na srdce, že se narodil v Rusku-*té nejstatečnější zemi*. Mít'a je tam logicky doma, babičku později považuje za hloupou a negramotnou, protože neumí číst azbuku. Přesto se vrací celá rodina do Prahy, okouzluje ji malinká a roztomilá Československá republika. Nezapomene však otci propašovat malinkou Hnědou knihu, která je tu z politických důvodů zakázaná. Cestou vlakem si Helena probírá v duchu svůj život. Je pyšná *na oba své kluky*. Syna pečlivě vzdělávali. Jako správná matka ho těsně před Prahou důkladně umyje a nastrojí, aby působil na prarodiče co nejlépe. Přesně tak, jak to dělaly ženy, kterým se kdysi za to smála. Mateřství ji sice změnilo- zjihla a zesrdečněla, ale přesto si zachovala dívčí raráškovy oči a elán.

Po návratu domů je nadšená, že jim matka sehnala a zařídila byt. Nella ji bere jako sobě rovnou, chovají se k sobě jako sestry. Nabízí se tu srovnání s přípravami a zařizováním bytu Karle v knize *Pacientka doktora Hegla*. Z knih Marie Pujmanové vyplývá, že v měšťanské rodině je bráno za samozřejmost, že matky naučí dcery všem

dovednostem, které potřebují k vedení domácnosti, stejně jako vybaví nutnými věcmi a pokud možno i bytem.

Okamžitě začne pracovat v Praze jako dětská lékařka. Všimne si, že se Stáňou není něco v pořádku, ale už nestihne zabránit jeho pokusu o sebevraždu. Dokázala ho „alespoň“ zachránit, přistupovala k němu velice profesionálně.

Autorka zde, stejně jako v průběhu celé trilogie zdůrazňuje Helenin klid. Zachovává ho v okamžicích smrti, ohrožení života, pacientova výstupu proti synovi. S gestapem jedná dokonce mile a s úsměvem. Uklidňuje okolí, že Hitler je pouze psychopat. Vždycky najde něco, čím vzpruží lidi kolem sebe. Pujmanová také upozorňuje, že Helenka je fyzicky celý Gamza, ale chováním napodobuje starou paní Vítovou.

Kvůli válce se okamžitě rozvádí a posílá Toníka na oko do Ameriky. Syna miluje, proto ho nenechává zvlčet, když je táta i děda pryč a vychovává ho tvrdě. Byl ale také jediný, komu naznačila, že se s tátou sice rozvedla, ale není to tak, jak to vypadá. Když ho Mířa začal urážet, podstoupila raději riziko smrti, jen aby ho ospravedlnila a sdělila mu, že Toník je v republice. Tolik důvěry ovšem neměla k Nelle, kterou svým mlčením chránila. Věděla, že matka není dostatečně silná, a tak raději snášela obvinění z nevěry.

Klíč k osvobození Československa logicky spatřuje v SSSR. Pro ni to je druhý domov. Orientuje se v politice víc, než se dá vyčíst a vyposlouchat odkudkoli v republice.

Se svou ilegální skupinou pašuje politickým vězňům vitamíny a léčí své spolupracovníky. Překládá a šíří sovětské zprávy. Kvůli tomu ji také zatknou a vyslychají. Během svého vězení Helena neprozradí nic. V jejích myšlenkách se střídá Mířa s otcem, ospravedlňuje se přede všemi, že Toníka miluje, že ho nepodváděla. Je jí naprosto jasné, že pokud válka neskončí, živá se ven nedostane. *Šťěstí, že nás nebudou věšet, z šibenice mám hrůzu. Střelba je taková- chirurgičtější. Ubohá máma. Život jí začíná a končí v rodině, pro ni to bude těžké.*⁴⁰ Stejně ovšem nepřestává doufat, radovala se z každé noci a dne, protože to znamená naději na přežití. Psychicky podporuje své spoluvězeňkyně, těhotné ženě vědomě lže, že ji nezastřelí.

⁴⁰ PUJMANOVÁ, M. *Život proti smrti*. Praha: Československý spisovatel, 1952, s. 149.

Už při převozu na popravistiště je všem v autě jasné, kam je vezou a zpívají Kde domov můj. Helena vzpomíná na šťastné chvíle, nelituje ničeho. Na tváři drží Nellin válečný úsměv do posledních chvil, nenechá si zavázat oči, ale v posledních vteřinách se dívá do nebe.

Emil Lukeš ve svém doslovu ke knize Tři prózy o mládí srovnává Helenku s Karlou Janotovou z románu Pacientka doktora Hegela. „V galerii ženských postav Pujmanové je Karla jakousi předchůdkyní (ještě nevyzrálou) Helenky z trilogie. Je sympatická svým úsilím po samostatnosti, až křečovitou snahou po emancipaci a mladickou nesoutaností, s jakou boří všechny předsudky soudobé společnosti. Na své cestě za svobodou zůstává však ohraničena upjatostí k ženskému údělu, neguje sice mužský svět, zůstává mu však ve svém vědomí podřízena. Teprve Helenka se stává přirozenou a rovnocennou družkou mužů a dovršuje tak emancipační vývoj autorčiných ženských postav.“⁴¹

4.3 Růžena Urbanová- Ró Häuslerová

*Mluvila o Sudetách jako všichni, to se slušelo a patřilo. Ale sama nebyla tak hloupá, aby si lámala hlavu pro takové hnízdo, jako je například Liberec, když bydlila v Praze. Nechleby jí nezabírali, to je hlavní věc. Proč by litovala republiky svých dívčích let? Neužila v ní nic dobrého, leda hoře z lásky a nešťastné vdavky.*⁴²

Růženu čtenář pozná jako netrpělivé děvče, které se právě se svým bratrem Ondřejem a matkou- vdovou, stěhuje z venkova do Prahy. Zpočátku se chová jako typická venkovanka, ale rychle se aklimatizuje. Pozorně si všímá všech žen a dívek úspěšnějších, než ona sama a osvojuje si jejich chování. Závistivá povaha jí nedovolí být spokojená téměř s ničím, protože cokoli, co mají ostatní, je lepší.

Změnu pozorujeme i na vztahu s matkou. Ten je nejdříve takřka vzorný. Růžena mámu miluje, avšak postupem času její cit slábne a uvadá. Můžeme zde už postřehnout

⁴¹ PUJMANOVÁ, M. *Tři prózy o mládí*. Praha: Československý spisovatel, 1983, s. 337-8.

⁴² PUJMANOVÁ, M. *Hra s ohněm*. Praha: Družstevní práce, 1950, s. 248.

její bezohlednou sobeckost. Umírá touhou mít nové módní oblečení, a přestože ví, jak mizerná je jejich finanční situace, stydí se za matku, že smlouvá o ceny.

Svůj vzor nalézá v Nelle Gamzové, která bydlí ve stejném domě. Snaží se ji napodobovat a co nejvíce se jí zavděčit, dobrovolně dělat poslíčka. Oč víc je posedlá Nellou, o to více nenávidí Helenku- ta má všechno, co Růženě chybí a ještě ke všemu si toho neváží. Naproti tomu už jako dívka cítí, že klíčem k úspěchu jsou muži, proto se na jednu stranu bojí Gamzy, na druhou se mu snaží zalíbit. Dobře si je vědoma své velké přednosti- krásy.

Brzy po tom, co se začne učit kadeřnicí, mění i své idoly. Nella už jí není dost dobrá, zná přece lepší ženy, jako třeba herečku Vlastu Tichou! Ta jí dokonce prorokovala úspěch v životě! Špehuje každé sebemenší gesto takových vážených žen a učí se.

Buriánek tyto vrozené vlastnosti komentuje „U Ondřejovy sestry Růženy je cesta jejího pudového a sobeckého žensství určována její povrchností a bezohledností, s jakou jde jako chudá holka za svým štěstím, ale je v tom také příklad, jaký jí dává její okolí, návod, jak obratně a draze prodat svou mladou tělesnou krásu.“⁴³

Postavou Růženy Urbanové ovšem chtěla Pujmanová zřejmě upozornit na více problémů tehdejší (a bohužel možná i současné) společnosti. Nikdy se netajila svým odporem k falešnému pozlátku měšťanství. Měšťáčka je podle její charakteristiky „*nadutá vodnatelnou ctností, ctností sytého žaludku, pomalého mozku a ztučnělého srdce, měšťáčka těžkopádná a úzkoprsá, spoutaná zvykem a zazděná do předsudků, četla a slyšela o sobě v devatenáctém století tolik posměchu, že se jím vzrušil její živočišný klid, že její promarněná marnivost se vzepřela, a ona, z opatrnosti a vypočítavosti- vlastností ryze měšťáckých- jala se samu sebe zapírat a sama sebou opovrhovat, aby předešla opovržení jiných. Je neklamný znak, po němž na první pohled a na první slova utřídíte si dnešní měšťáčku: po jejím překotném úsilí, až dojemném nervózu, ospravedlnit se vám, poučit vás, ujistit vás, přesvědčit vás, že není měšťáčka.*“⁴⁴ A Růžena takovou měšťáčkou bezesporu je, ba dokonce bych souhlasila s Blahynkou,

⁴³ BURIÁNEK, F. *Z moderní české literatury. O vybraných dílech z první poloviny 20. století*. Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 164.

⁴⁴ PUJMANOVÁ, M. *Vyznání a úvahy*. Praha: Československý spisovatel, 1959, s.84.

že „Z domovnické chudé holky, jež nebyla zlá, jen od mládí omamována přeludným leskem peněz, stává se rázem madam, a horší- jak přísloví praví- než měšťáčka rozená.“⁴⁵

Velmi kriticky se autorka dívala na Růženin vztah k mužům. Už jako učednice začne chodit s pikolíkem Toníčkem. Necítí k němu sice vůbec nic, ale správné děvče v jejím věku už by mělo mít chlapce. Když jí přestane být dost dobrý, jednoduše mu dá košem. Jako každé dospívající děvče touží po lásce, ovšem ne jen tak ledajaké, samozřejmě musí uchvátit srdce finančně zajištěného a váženého muže. Ví moc dobře, s kým se stojí za to zahazovat a kdo si naopak na bohatého jen hraje.

A zdá se, že se takový pohádkový princ objeví a dokonce pro ni tu hlavu ztratí. To už pracuje jako manikýrka v pánském oddělení (čistě účelně) a koketuje s každým vhodným mužem. Její radost, že mladého krásného inženýra Vykoukala lapila do svých sítí, nezná mezí. Vzhledem k vidině jistého štěstí je ochotná udělat doslova cokoli. Vychutnává si chvíle, kdy o svém drahém milujícím nastávajícím vykládá širokému okolí. Ochotně a rychle mu odpouští vše, čím jí ubližuje. Vůbec jí nedochází, že mladý vychytralý inženýr v ní už při prvním setkání uviděl vrozenou hloupost, a tak ji jen využívá k vystřídání nudy sexem. Jeho chování si vysvětluje tím, že jí jen, chudáček, dostatečně nerozumí. Zde milovala Růžena jak majetek, tak jeho majitele. Těší ji, když před ní mluví škaředě o Evě Kazmarové, ačkoli Eva je milionářka. Utrzuje ji to v přesvědčení, že jí Karel neopovrhne kvůli nedostatku majetku a její sebevědomí nezná mezí. V duchu si už plánuje, čím si starého Vykoukala, budoucího tchána, obtočí kolem prstu.

O to větší zklamání pocítí, když při úlecké slavnosti svého miláčka vidí v doprovodu Helenky Gamzové. Stále však nevidí sebemenší zavinění v Karlovi, za vše může Helena! Už jako dítě dobře věděla, proč ji nenávidí. Přestože se jí chce omdlít, udrží si pro okolí americký úsměv. Jde dokonce tak daleko, že Helenku oslovuje „paní Vykoukalová“, vykřikne jí a omlouvá, že pro ni není dost vhodná společnost. Závěrem rozhovoru pak jedovatě prohodí *Pozdravujte ode mně pana inženýra Vykoukala, je to můj dobrý*

⁴⁵ BLAHYNKA, M. *Marie Pujmanová*. Praha: Československý spisovatel, 1961, s. 54.

známý.⁴⁶ Rozhodně však neplánuje jen tak uvolnit své vybojované místo, třebaže se utápí v sebelítosti, jakou má zrovna ona smůlu. V přesvědčení, jak je už poučená a chytrá, chce donutit Vykoukala žárlit. Když bude kvůli ní trpět, bude ji ještě prosit o návrat. Rozhlíží se proto po nejvyšších kruzích a vybere si ke svému záměru advokáta Häuslera. V duchu sice lituje jeho ženu, herečku Tichou, jak po *žabákově* boku zestárla a jak hrozně to dopracovala, přesto s tímto starším mužem tančí seč mu síly stačí, potlačujíc v sobě pocity hnusu.

Cestou domů však uvidí v kupé Karla s Helenou v něžném objetí, což už psychicky nezvládne a udělá obrovskou scénu. K dívce se chová zle; ve snaze ublížit je drzá, hrubá, sprostá a zlá. Vymýšlí si, že Helena byla zlá už jako dítě, zatímco ona, Růžena, je jenom šíleně nešťastná. Dává si záležet na tom, aby to slyšel celý vlak a těší ji, když vidí, jak dívka trpí. Ke Karlovi promlouvá naopak kamarádsky, dokonce se naivně ptá *Karle, ty se ke mně neznáš?*⁴⁷

Když je vyhozená z vlaku, vybíhá Helenka ve strachu o Růženino zdraví za ní. Zhrzená Růžena si totiž vymáhá, aby byla brána vážně výhružkami sebevraždou. Za celou dobu však nepřestane Helence nadávat, dokonce i v době, kdy už sedí kdesi v hospodě, lituje Karla a přitom se maluje! Když zjistí, že Helenka kvůli ní bojuje se smrtí, tak se jí v duchu vysmívá. Cítí se neskonale silná, protože ji ta zkušenost zocelila, zatímco Helenu téměř zabil déšť a k tomu musí Gamzová rozprodávat majetek. Její pomsta však nebude dostačující, dokud nezíská to, na čem Gamzovým záleží- vilu v Nechlebech. Když se jí i to podaří pomocí Häuslerových financí, tetelí se blahem.

„Příběh, v němž jedna z obou dívek téhož milence pozbývá, kdežto druhá se ho zříká; hnutí Růženiny pomsty a Heleniny ženské solidarity s jejím údělem; proměna Růženy v mondénní loutku, která vnitřně spálená, z rezignace na milostné štěstí vypočítavě dychtí už jen po společenském zadostiučinění a vyšvihnutí ve sňatku se stárnoucím, požitkářským bohatcem- povahokresba obou těchto dívčích bytostí, tak různorodých, a situace jejich křížícího se osudu, to jsou v románu M. Pujmanové partie chvílemi

⁴⁶ PUJMANOVÁ, M. *Lidé na křižovatce*. Praha: Československý spisovatel, 1958, s. 229.

⁴⁷ PUJMANOVÁ, M. *Lidé na křižovatce*. Praha: Československý spisovatel, 1958, s. 238.

nevšední dušezpytné znalosti i obraznosti.“⁴⁸ Osobně jsem přesvědčena o tom, že autorka zapletla jejich osudy pod záměrem donutit každého čtenáře ke srovnání těchto dvou postav. Jejich kontrast je natolik viditelný, že není pochyb o tom, kterou z žen si máme vzít za příklad.

Růženu odsuzuje dokonce i vlastní bratr Ondřej. Už jako dítěti mu nadala, když „zkazil“ štědrovečerní večeři u Gamzů, protože se začal dusit jídlem. Při setkání po letech vnímá její *destilovanou krásu městských žen, hříšné oči a zjemnělý hlas*. Cítí z ní obrovskou faleš a varuje matku, která je oblouzněná tím, jaká blahosklonná dáma se stala z její dcery a jaký obdivuhodný zájem má o svého malého brášku. Když se jí zeptá, jestli svého nastávajícího opravdu miluje, se mu Růžena vysměje a tvrdě vysvětlí, ať se jí neplete do života, protože je ještě hloupé dítě.

Vzhledem k touze po penězích totiž Růžena neváhá a jde si cílevědomě za svým. Okouzlený advokát Häusler jí sežene práci manekýnky, a tak se z Růženy stává Ró. Ze začátku se sice bojí vznešených zákaznic, ale baví ji převlékat se padesátkrát za den a vychutnávat si předvádění své krásy před svědky. Ze začátku neměla moc peněz, proto si přešívala sama oblečení podle toho, co nosily dámy, teď už tolik šetřit nemusí, naopak investuje vše do toho, aby se líbila. Čistě vypočítavě svádí Häuslera. Aby neopakovala své chyby a docílila jisté svatby, hraje na něj divadlo, že sex je pro ni možný až po svatbě. V duchu sice lituje Tichou- má ji přece jenom jaksi ráda už od puberty, ale nedá se nic dělat. Od zklamání Vykoukalem už nechce podlehnout citům.

„Pozor, pane, pozor! Vy mě ještě neznáte. Já jsem nebezpečná povaha.“ Tehdy se smál; přešel ho smích. V té dívce je zakleto jeho mládí, to není žert, když je nám padesát, a dívka se vzpírá, vydat klíč k své záhadě. To děvče, při němž okřívál a kvetl, ho mučilo. S největší laskavostí dávala se jím provázet a přijímala od něho nejrozkošnější dárky, jimiž ho těšilo ji zahrnovat, a ani o malíček neslevila se své umíněné ctnosti. Häusler by tomu nebyl nikdy věřil v našem pokročilém dvacátém století, kdy se přece na všechno díváme jinak, ale byla taková. Neplatila na ni ironie k starodávným předsudkům, nevadilo jí, když ji podezíral z chladné krve nebo z jiné

⁴⁸ PÍŠA, A. M. *Stopami prózy. Studie a stati*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 206.

lásky, úskoky ani dary nepomáhaly, dívka byla neochvějná jako Artemis a roslá právě tak. „Lituji, pane, to bychom se dnes viděli naposled. Já jsem chudé děvče, ale neprodám se. Uživím se sama.“ Häusler div neplakal. Což ho nemá ani dost málo ráda? Sžehla ho záhadným pohledem. Naopak, příliš ho miluje, tak, jak on nikdy nepochopí, a právě proto- Ne, nemluvme o tom. Bude lépe, když se rozejdeme. Häusler nebyl tak hloupý, za jakého bych ho ráda vydávala, a v jasných chvílích tušil u své nedotknutelné Růženky vypočítavost dokonce hrubší ráže, než je na penízi, jež zastrčí do punčochy bezejmenná nevěstka, a bývalo mu úzko. Vlasta není nula, co řekne Praha? A byl tu zvyk a zbyl i zvětralý cit; ale co si měl, proboha, počít, když mu ta holka udělala? Musil ji mít. Bylo mu padesát a šlo o krk.“⁴⁹

Ró svou nekompromisní posedlostí chovat se jako dáma však často sama vcelku trpí. Poprvé se s tímto faktem seznamujeme, když ji Nella bere na výlet autem a mladá Růžena se strojeně směje, zatímco trpí pod příkrývkou, která se jí absolutně nelíbí. Tehdy se ujistňuje, že vybrané chování znamená mít nepohodlí. Posléze chválí staré paní Vítové zařízení v nechlebské vile, přestože v duchu nad vším ohruje nos. Když pak dokáže spolknout hlemýžď, bere to jako zkoušku, ve které obstála coby dáma. V době, kdy oslňuje advokáta, nedělá jí už problém jíst s nadšením ústřice a postěžovat si, že jí přinesli špatně vychlazené víno, pročež už do této restaurace nevstoupí. Samozřejmě, že o vínu neví vůbec nic, stejně tak jako jí nevadí, že jsou v jedné z nejlepších restaurací Prahy, pouze si vychutnává, že její přítel číšníkovi vynadá.

Zde je na místě uvést Růženin vztah k podřízeným. Již jako náctiletá se cítila dotčeně, protože jí podle jejího úsudku služka v Nechlebech neprojevovala dostatečnou úslužnost. Později jako nejuspěšnější manikýrka z pánského oddělení využívala každé příležitosti k poroučení uředníci a každou svou chybičku sváděla na ni. Nyní, coby paní Häuslerová, podezřívá všechny, že jim není dost nóbl její původ, a tak se snaží jej dohnat alespoň neustálým komandováním. Čím víc ji to táhne do kuchyně si trochu popovídat nebo zahrát mariáš, tím urputněji si připomíná, jak velké by to bylo snížení. Nic jí není dost vhod, chová se k nim jak ras. Nežije pro sebe, žije pro lidi, což je krásně vyjádřeno

⁴⁹ PUJMANOVÁ, M. *Lidé na křižovatce*. Praha: Československý spisovatel, 1958, s. 272.

větou *Kým smajlink, holka, drž se, šofér se kouká.*⁵⁰ Jde dokonce tak daleko, že odsuzuje Nellu za to, že trpěla svým dětem nízké známé (tedy i ji a Ondřeje). Zřejmě i tímto přístupem chtěla Pujmanová zdůraznit negativnost osobnosti, která získá své postavení nepoctivě. Kladné hrdinky totiž vždycky nechávala se svými služebními jednat poctivě, téměř jako se členy rodiny (*Pod křídly, Předtucha*).

Od okamžiku, kdy uviděla Karla s Helenkou, žije pouze touhou po pomstě. Nechlebskou vilu vybavuje jen tím nejdražším, co se dá sehnat, což ve výsledku působí značně nevkusně a neprakticky. Nedá však na žádné rady, vše musí být podle ní a urazí se pokaždé, kdy manžel mluví o vysokých účtech. Je přesvědčená o tom, že čím dražšími věcmi je obklopená, tím větší obdiv si získá. Ať dělá, co dělá, hraje jako na divadle, protože má pocit, že je neustále někým pozorovaná. Chvilé večerní nudy si krátí představy, jak jí Helena závidí a jak Karel lituje, že ji ztratil.

Tato část života se jí symbolicky uzavře na pohřbu úleckého hospodáře Kazmara. V okamžiku, kdy stojí po boku svého muže na tribuně myslí jen na to, že se *jí to povedlo* a v duchu vše kritizuje. Ve skutečnosti na ni zírají pouze muži, zatímco ženy ji odsuzují za nevhodnost. Když dojde k tolikrát představovanému setkání s Karlem, pomalu ho Ró ani nepozná, jak se změnil. Je v obrovském šoku, protože zjistí, že Vykoukal ani neví, koho si vzala, protože ji jednoduše vypustil ze života. Najednou vedle jeho ženy vidí, že je moc navoněná a v nevhodných šatech a instinktivně se chytí svého muže, jako kdyby hledající ospravedlnění, že mezi ně patří. *A nechali Růženu se starcem s ropušíma očima a nevpustili ji do svého života. A ona tu stála taková odraná, o všechno připravená- i o pomstu.*⁵¹

Ró nyní obrací pozornost jiným směrem. Vidí, že začíná válka, a tak nakupuje množství látek, aby za války měla co na sebe v Nechlebách. Libuje si, kolik je kolem pěkných vojáků a učí se němčinu. Němce, kteří se chtějí ubytovat ve vile, vítá s milým úsměvem a stejným tónem, jaký kdysi používala při komunikaci s vlivnými zákaznicí. *Vysocí vojenští páni byli opravdu šarmantní. Nechali majitelce domu beze všeho „její bývalý dívčí pokojíček“, a večer při víně, sedíc v čele stolu mezi šesti muži v říšských*

⁵⁰ PUJMANOVÁ, M. *Hra s ohněm*. Praha: Družstevní práce, 1950, s. 10.

⁵¹ PUJMANOVÁ, M. *Hra s ohněm*. Praha: Družstevní práce, 1950, s. 196.

uniformách, Ró Häuslerová pocítila v rozjaření, že konečně jsou vznešení lidé tam, kde jest i ona.⁵² Autorka nenechává čtenáře na pochybách, v jakých činnostech spočívaly noci.

Okamžiky štěstí Ró prožívá, když k ní přijde Nella Gamzová prosit o pomoc svému muži. Ró ji nejdříve jedovatě píchá všemožnými poznámkami a předvádí své obrovské zásoby jídla, kterého měli běžní lidé v té době absolutní nedostatek, nakonec projeví, jemně řečeno, svou naivitu. *Ale něčím vás potěším, paní Gamzová. Mám zprávy ze zaručeného pramene, že je o lidi v koncentračních táborech vzorně postaráno. Nedejte na to, co se šušká, to je šeptanda. Oni tam čistě bydlí- v hygieně pece byli Němci odjakživa ohromní- mají velké přídělky pro pracující, žijí v krásné krajině, na čerstvém vzduchu. Ti se tam mají lépe než my dvě tady, věřte mně! Alespoň nemusejí nic shánět.*⁵³ Na druhou stranu je ovšem spravedlivé podotknout, že svého milence z Wehermachtu večer v posteli požádá, aby Gamzovi z koncentráku pomohl. Po odpovědi, že s tím nemůže nic dělat, se už o nic nesnaží.

Kdo z čtenářů nyní začne v Ró hledat známky lidské soucitnosti, vzdá své pokusy při epizodě, kdy matka Ró, Anna Urbanová, přijde za dcerou mluvit o Lidicích. Mladá dáma totiž cítí jen negativní pocity, stydí se za ni, protože nosí neupravené šaty. Dost výmluvně působí i skutečnost, že služka Annu vůbec nezná. Ró se cítí ukřivděná, proč za ní chodí, když jí přece poslala po šoferovi předešlý den mouku. *„Nedělejte mi tady rámus“ syčela na matku. „Víte, co z toho dnes může být. Vy jste tam někoho znala?“*⁵⁴ Neoblomně se zastávala říše a drze ji odkázala do „patříčných míst“, protože po jejím soukromém životě nikomu nic není. Z jejích úst zaznívají věty jako *„Ještě vám budu dobrá, až Hitler bude po válce stěhovat Čechy na Sibiř.“*⁵⁵ a *„Počkejte, maminko- a co kdybych tak na vás někde řekla, co jste tu všechno napovídala.“*⁵⁶ Po tom, co jí odvolají panskou, má dokonce tolik drzosti, že přijde toto uvolněné místo vlastní matce nabídnout. „Právě na Růženě je nenápadně ukázáno, jak sociální faktor, prostředí,

⁵² PUJMANOVÁ, M. *Hra s ohněm*. Praha: Družstevní práce, 1950, s. 268.

⁵³ PUJMANOVÁ, M. *Život proti smrti*. Praha: Československý spisovatel, 1952, s. 86.

⁵⁴ PUJMANOVÁ, M. *Život proti smrti*. Praha: Československý spisovatel, 1952, s. 217.

⁵⁵ PUJMANOVÁ, M. *Život proti smrti*. Praha: Československý spisovatel, 1952, s. 220.

⁵⁶ PUJMANOVÁ, M. *Život proti smrti*. Praha: Československý spisovatel, 1952, s. 220.

modifikuje vrozené dispozice. A jak zase její vzestup do „lepší společnosti“ deformuje její povahu k většímu sobectví, k větší bezohlednosti a povrchnosti, bezcharakternosti.⁵⁷

Při vyslechnutí zprávy, že jí zabili dlouhodobého milence, nehne ani brvou. Zato se živě zajímá, zda jí manžel sežene kaviár. Ke konci se nechýlí jen válka, ale i jejich vztah. „*A co když přijdou bolševici,*“ vyjela na muže „*vypijou mi kolínskou vodu, seberou nám obě vily, vezmou nám všechno od prvního do posledního. Můžeš se jít klouzat.*“⁵⁸ Přestože jí autorka příliš inteligence nedopřála, dovede si Ró spočítat, že se jí houpe zem pod nohama, a tak se od vylovení spojenců v Normandii začíná učit angličtinu. Je přesvědčená o své genialitě. Do Nechleb si balí s nadšením nový italský kostýmek, aby se měla v čem předvádět případným americkým či ruským důstojníkům, kteří se tam možná budou chtít ubytovat. Později si uvědomí nutnost úkrytu a mizí od manžela. „*Na Žižkov, k mamince! Já tady nebudu, tady všechno straší*“..... „*Ty dědku plesnivá, zkazils mně celý život!*“ *vchrstla mu do obličeje.* „*Mám se kvůli tobě ještě nechat zavřít, kolaborante mizernej. Ne, na to se mám moc ráda.*“⁵⁹

Do matčina bytu vpluje jako domů. Kopne kufr pod postel, sama se uvelebí do peřin. Tentokrát jí však plány nevyjdou. Anna Urbanová, poctivá žena, se za svou dceru už natolik stydí, že nechá odvést mezi nacistické zajatce a kolaboranty. Ró nepomůže ani to, že se hlasitými výkřiky odvolává na bratra v Rudé armádě.

Opět se nám nabízí srovnání s Helenkou Gamzovou. Obě ženy jsou v trilogii téměř stejně staré, pro obě znamená válka konec života. Pro Ró potupnou, pro Helenku hrdinskou. První se zříká rodiny, aby chránila sebe, druhá aby chránila je. Zatímco Růžena soustředí všechnu snahu k získání osobního štěstí (které spatřuje v bohatství), Helena riskuje vše pro pomoc republiky a cizím lidem.

⁵⁷ BURIÁNEK, F. *Z moderní české literatury. O vybraných dílech z první poloviny 20. století.* Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 169.

⁵⁸ PUJMANOVÁ, M. *Život proti smrti.* Praha: Československý spisovatel, 1952, s. 360.

⁵⁹ PUJMANOVÁ, M. *Život proti smrti.* Praha: Československý spisovatel, 1952, s. 380.

4.4 Anna Urbanová

„Všechny paní, které se zastavovaly v obchodě smíšeným zbožím pro hřebíček, pepř a květ, dosvědčí paní Urbanové, jak hospodský z „Nebíčka“ stál o Ondřeje. Až jak hoch. Matka by nebyla od toho. V „Nebíčku“ by se nepřetrhal, na stavu by měl dobře, domů skok a už by bral spropitné. Krčmář a krčmářka neměli děti; člověk nikdy neví; oblíbí si hochu, odkážou mu živnost, udělá štěstí. Toť se ví, že by neostal v té díře nadosmrti. Syn se přiřzení do lepšího podniku, najme nádražní restauraci; Anna Urbanová by dohlížela za mladé na personál, aby je nešdiili; už se viděla sedět v pleteném kabátku za bufetem, vedle sifonové věže, nad bání poklopující pišingříky v staniolu jako led, mezi dvěma stojany obrovských pomerančů a s chocholy umělých květin na vrcholu; zrcadla místností opakují obraz oblíbené staré paní, která je tak čilá na svá léta, přibory cinkají o porculán, mince zvoní o mramor, Anna Urbanová přetahuje gumičkou a ukládá do kapsy svazečky zelených bankovek, nových, krásných, jako vyžehlených, jako na poště, přejíždí konečky prstů jejich ušlechtilé hladkou a jako voskovanou pleť; klíče by nosila u sebe. Člověk těm dětem obětoval poslední a také si zaslouží vděk.“⁶⁰

Krátce po ovdovění odjíždí Anna Urbanová i s oběma dětmi, Ondřejem a Růženou, do Prahy ke svému otci. Jejich chudoba je znát z každého gesta.

Když vdova opět spatří Prahu svého dětství, je značně dojatá. Má pocit, že zvenkovštěla, zestárla a vlastně zmeškala celý život. Ptá se v duchu sebe sama, jak mohla žít tak mimo. Žasne nad slevami na oblečení, které vidí za výlohou Kazmarova obchodního domu. Ví, že nemají peníze, což by ovšem za žádnou cenu nikomu nepřiznala, stejně tak jako to, že přijela z venkova. Nakonec neodolá nakupovací vášni, typické ženské zálibě. Nechá jedenáctiletého Ondřeje, který je poprvé ve velkoměstě, hlídat před obchodem koš s veškerým jejich majetkem a zmizí společně s dcerou uvnitř.

„Kdykoli prodavačka odešla s neúmornou ochotou pro jiný kabát, na kterém Anna Urbanová se chystala pohanět tu knoflíček, tam záhyb, sestoupily se matka s dcerou a umlouvaly se šepem, slídíce očima, co vybírají ostatní ženy, a vždycky to, co měly

⁶⁰ PUJMANOVÁ, M. *Lidé na křižovatce*. Praha: Československý spisovatel, 1958, s. 124.

*ty druhé, zdálo se jim pěknější. Radily se spolu stará nedůvěra s mladou chtivostí. Té chvíle tak si byly blízké, jako by obě byly vzešly nikoli z otce a matky, ale jenom z žen. Ruměnc, napovídající lásku, stoupal k dívčině tváři, a na lícních kostech vdoviných naskakovaly kořalečné skvrny. Abych nezmeškala, aby mě neošidili, aby mně to někdo nepřebíral. Kdy se to zase hodí! Ta láce! Po letech války a poválečné drahoty, po letech na vsi.*⁶¹

Pocit, že všechno jiné, co mají ostatní a ona ne, je lepší, neopouští Annu Urbanovou celý život. Ví o sobě, že není moc chytrá a že už nemá moc možností, jak docílit toho, aby jí ostatní ženy záviděly. Snaží se tedy toho dosáhnout pomocí svých dětí, kterým naznačuje správnou cestu k lepší budoucnosti. Přesvědčení, že majetek a postavení znamená osobní štěstí, vsugerovala Anna úspěšně alespoň dceři.

Po tuhém vnitřním boji u pokladny, kdy se ve vdově praly zodpovědnost a chtíč, kdy pozorně několikrát obracela každou desetikorunu, jestli náhodou není slepená a posledním pokusu získat větší slevu, vyjde zdrceně s dcerou na ulici. (Sice si nemohou dovolit jezdit tramvají, ale mají aspoň hezké oblečení.) V tom okamžiku zažívá šok. Její reakcí není strach o dítě, zajímá ji jen koš s majetkem. Ten totiž někdo ukradl, když chlapec uchváceně pozoroval rušnou ulici. Anna se neohlíží na nic, jde o majetek, její majetek! Utíká ke strážníkovi a křičí na celé kolo, že ji, chudinku, okradli. Lituje se nahlas i v duchu, je jí naprosto jedno, co si v tu chvíli lidé myslí. Ona je nechráněná, jí se něco zlého přihodilo, což je nespravedlivé. Když se do ní pustí lidé kolem, že je nezodpovědná matka, která jde za parádou, automaticky se začne bránit svým otcem.

Pujmanová značně kritizuje všechny ženy, které se dají nalákat na levné zboží. „*To teď máme na denním pořádku s tím snížením cen,*“ vyslovil strážník, *obraceje se spíš k mužům z posluchačstva. „Onehdy se mi dvě ženské popraly ve frontě. Jedna druhou kousla do ucha, ještě to bude mít soudní dohru. Milá matko, včera se tu stala horší věc. Včera se tu jedné paní ztratilo dítě.*“⁶² Své opovržení opakuje autorka i v povídce Šaty (Povídky z městského sadu), kde dav žen, které se vloupaly do obchodu. „*Lidé, tu je práce! Pojd'te pomáhat!*“ volala stařena vysoko, jako by praporem mávala nad hlavou,

⁶¹ PUJMANOVÁ, M. *Lidé na křižovatce*. Praha: Československý spisovatel, 1958, s. 20.

⁶² PUJMANOVÁ, M. *Lidé na křižovatce*. Praha: Československý spisovatel, 1958, s. 23.

a cenila v nadšení zuby na trhající se, nadávající si, zmítané stádo žen kolem sebe, škrabaly se nehty do nahých tváří, vznášely klobouky vysoko nad hlavy, aby je nikdo nepoškodil, a náhle dávaly rukám poklesnouti se zuřivě bolestným jeknutím, neboť některá je zdola kousla; a stařena šlapala a šlapala po tom hnoji parády pod sebou, jako by oheň udupávala. „Jen do toho! Jen víc! Bílit!“ ječela a rozhodila nad hlavy tlačence hrst knoflíků, po nichž výrostci skočili za všeobecného smíchu; a zmizela. „Kristapána!“ vykřikl z podsklepí těl pohřbený hlas; a bylo ticho. „Ženské, mějte rozum, copak je to chleba?“ mluvil vzadu na náměstí rozvážný bas. Najednou všechna pomalu, hutně, temně a umíněně postupující tlačence ucítla v těle protikrut a zacouvala. Vymotal se na světlo dvanáctiletý pikolík, zelený, jako by byl právě vypolykal cigaretu. „Umačkali bábu,“ odpovídal na všechny strany a hleděl, aby ho co nejvíc lidí slyšelo. Vzápětí, jako by jím někdo byl smýkl a hodil je, dopadlo na dlažbu ze zástupu děvče, cop mu šlehl bujně poskočivší prs, v ruce zavlál růžový cár, a letělo do sadu hrůzy před sebou, jako by mělo v patách smečku fen. Pořád to cítila: jak jí najednou pod nohama povolilo, to měkké sklouznutí po živém těle, a jak to chruplo pod jejím podpatkem a zbortilo se, jako když vejce promáčkne.“⁶³

Anna se tedy s dětmi uchýlí do bytu svého otce, správce domu, ve kterém bydlí i Gamzovi. Tato rodina v ní vzbudí nelibost hned prvního večera, protože k nim pořád někdo chodí. Postupem času se k ní dostanou zprávy o minulosti Petra a Nelly, stejně tak jako zná současný stav jejich manželství, sužovaném nevěrou. Anna neví, zda má být ráda, že se jejich děti skamarádily, nebo ne. Na jednu stranu ji hřeje, když je u nich často na návštěvě malý Stanislav, na stranu druhou dělá drahoty, když její děti mají jít ke Gamzům. Nesmí totiž vzniknout pomluvy, že se její děti vtírají k doktorovým. „Vdova sama, zahořklá z chudoby a venkovsky nedůvěřivá, je bytostí jakoby ustavičně v sebeobraně: cosi z toho zdědil i její nadaný syn Ondřej...“⁶⁴ Navíc nedokáže pochopit Nelli, která odešla od svého prvního muže- milionáře! Nevynechá jedinou příležitost, aby ji kvůli tomu nepomlouvala. Před Ondrou, tajně do ní zamilovaným, a Růženou, která ji v této době zbožňuje, alespoň naráží na to, že i Nella má svůj kříž.

⁶³ PUJMANOVÁ, M. *Povídky z městského sadu*. Praha: Mladá fronta, 1975, s. 21.

⁶⁴ PÍŠA, A. M. *Stopami prózy. Studie a stati*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 206.

Když vezmeme v úvahu matky, které se vyskytují v díle Marie Pujmanové, spadá Anna Urbanová rozhodně do kategorie tzv. tradičních matek. Nechává si svými dětmi vykat, někdy jim ukládá práci, která není opravdu potřeba, ale jen pro jakési upevnění své autority. Čtenář, který by hledal v této rodině láskyplné výjevy, by byl zklamán. Zdá se, že jediný, komu chybí projev citů, je malý Ondřej. Když první noc v Praze nemůže usnout, jedině, čeho se dočká od matky, je věta „*Neplač, člověk zvykne.*“⁶⁵ Přesto ale z textu jasně vyplývá, že Anna své děti miluje.

Menší problémy jí přinese i synova puberta. Je znát, že v jeho výchově chybí rázná mužská ruka. Také ho ale obviňuje z více věcí, než za kolik skutečně může. Nevěří mu ani to, že třeba pojistky vyhodila ona sama svou neznalostí, nikoli Ondra a cítí se dotčená, když se jí to syn snaží vysvětlit. Když zjistí, že Ondřej chce jít na střední školu ke Kazmarovi do Úlů, dělá vše možné, aby ho udržela doma. Nabízí mu různé možnosti- vyučení v hospodě a kariéru podnikatele, vyučení se elektrikářem u elektrotechnika... Cokoli je podle ní lepší, než Kazmar. Jednak jí před jeho obchodem kdysi sebrali všechnen majetek, jednak by Ondru už neměla pod svými ochrannými křídly. Nakonec se uchýlí k výčitkám, že nechce zůstat doma, aby jí nemusel pomáhat. Ale i to je marné.

Naproti tomu Růža jí dělá radost. Dokonce si jí váží, ačkoli ji zastrašuje dceřina suverenita. Pere, žehlí, dělá vše, co si Růženka přeje. Víc už nestáhá, protože po svém otci navíc převzala i živnost správcovství. Na to, co dceruška vyvádí s mladým Vykoukalem, přijde až je pozdě. Sama s tím nesvede nic udělat, a tak se obrací o pomoc k Ondrovi, který už v Úlech zažívá první úspěchy.

Anna se tedy znovu v okamžiku nouze uchyluje pod ochranu muže. A nejen ona. Pujmanová tuto vlastnost s oblibou přisuzuje ženám z nižších sociálních vrstev. Malá Durynová v *Románu školní třídy* vzpomíná na doby, kdy byla v bezpečí, když se jí zastával otec. Následně ji v bouřce zachrání nevlastní starší bratr. Také první Durynova manželka se ocitá v koncích, když od ní manžel odejde. Ale i inteligentní paní Mohlová z knihy *Svítání* by byla v koncích, kdyby ji po imigraci do Čech nezachránil její syn.

⁶⁵ PUJMANOVÁ, M. *Lidé na křižovatce*. Praha: Československý spisovatel, 1958, s. 26.

Když Ondřej konečně může přijet domů, vidí, jak matka strašně zestárla. Působí upracovaně, její ráznost je ta tam. Sestra se mezitím sama poučila a nyní má před svatbou s advokátem Häuslerem. Ondřej je v šoku z toho, že jí to matka schvaluje. Anna ji dokonce brání, nevádí jí, že si bere starého škaredého muže, který by klidně mohl být její otec a navíc tím rozbíjí jeho poklidné manželství. Tvrdí o dceři, že byla vždy hodná a zaslouží si být dámou. Působí tak na syna jako kuplířka, která prodává svoji dceru za majetek a slávu. Anna také skutečně v duchu počítala vyvdané peníze, ale z pověřivosti o štěstí dcery zatím nechce před lidmi mluvit. Před Ondrou však svoji upřímnou radost nedokáže tajit, dokonce ho podezřívá z toho, že sestře závidí její štěstí. Nedokáže pochopit jeho přesvědčení. Sama musela celý život hlídat, aby se nevyvrzalo teplo, tak aspoň Růženka bude paní!

Brzy ji ovšem dcera vrátila do kruté reality. Nikdy k paní Häuslerové nejde bez pozvání, sama cítí, že se do vily nehodí. Když už zřídkakdy pozvání přijde, bere si své nejsvátečnější šaty. Jako správcová prostě nezapadá do lepší společnosti. Až v době, kdy zjistí, že byly vypáleny Lidice, utíká k Růženě, aby si spolu pobřečely a semkly se v neštěstí. Nechápe, jak se Ró změnila. Ró, na kterou byla tak pyšná! Snaží se jí domluvit a otevřít oči, ale dcera je ke všem lidem naprosto bezcitná. „*Já, když si vzpomenu,“* povídá, „*vždyť tys přece jako děvče nebyla zlá. Jenom takové fanfárum. Růžo, kde se to v tobě vzalo? Co to z tebe udělali! Ale už od té doby, co tě dostal do rukou ten syčák Vykoukal!*“⁶⁶ Poté ji dcera usadí nekompromisním způsobem jako naprosto cizí osobu. Anna je v šoku. „*Běž mě udat, gestapačko. Ztratila jsem dceru, nic horšího už mě nepotká.*“⁶⁷

Na konci války k ní dcera přijde jakoby se nic nestalo a považuje za automatické, že zde najde azyl. Matka prožívá vnitřní peklo. Chce jí pomoci, dokonce i Gustavovi-zeti, ale stydí se za ně. Nakonec zvítězí poctivost a nechá dceru odvést jako kolaborantku.

⁶⁶ PUJMANOVÁ, M. *Život proti smrti*. Praha: Československý spisovatel, 1952, s. 218.

⁶⁷ PUJMANOVÁ, M. *Život proti smrti*. Praha: Československý spisovatel, 1952, s. 220.

5. Ženy z Prahy a Nechleb

5.1 Paní Vítová

Stará paní Vítová, matka Kornélie Gamzové, slouží v románu jako zástupkyně starší generace, kdy lidé byli ještě poctiví a jediným smyslem ženy zůstávala její rodina. „A opravdu, nežili rodiče v upřímné lidské shodě, co je pamatovala, a nebyla dceřina láska jejich první hněv? Matka, znamenitá stará paní, která milovala ze srdce a mluvila od plic, dávala za pravdu dceři a bila se za ni, jak dovedla. „Kašlu ti na to,“ vyjádřila se tehdy v půtkách o Gamzu otci, „jak se pohoršuje dvorní rada ten a ten, jen když je holka šťastna.“⁶⁸

Svůj domov, vilu v Nechlebech, nechává vždy otevřený pro dceru s rodinou i přáteli. Nella se tam často s láskou vrací. Přečkala zde s dětmi zlé časy, když byl Gamza na frontě. Stejně tak zde tráví prázdniny a svátky. Paní Vítová si také na přípravě Vánoc dávala vždycky záležet. „Vcházeli zadem kolem Polanských a sdupávali bláto s bot, aby nenanosili. Přišla Kameňáčka s krůtou, zamluvenou od podzimu. Krmila ji rýží, aby měla maso jako mandle. Došel Podborovák ze samoty a přinesl kopu vajec nasmědlých skořápek a kořenité příchuti: protože Podborovákovy slepice hrabou u lesa a zobou jalovec. Nejmenuje se Podborovák, nýbrž Polanský, jako půl nechlebského kraje, ale nikdo mu jinak neřekne, právě jako Kalouska od řeky všichni volají Řičař. O jeho pstruzích Stanislav podnes věří, že je posílá ústecká sestřenice. Kdyby ty obchody vyzvonil, přivedl by Řičaře do neštěstí a babičku do řečí.“⁶⁹

Autorka se poměrně rozsáhle zabývá Vánoce, které zde trávili Gamzovi společně s Ondřejem a Růženou. Zajímavé je srovnání vánočních svátků, které stráví za pár let osamoceně Nella, když Helenka bydlí v Rusku, Stanislav se zdržuje u záhadné přítelkyně a Petr se v Lipsku pere za spravedlnost. „Veselé vánoce a šťastný nový rok! Umouněný kominík má sněhobílou čapku na kalendáři, a švarný listonoš z ročenky vám přináší v brašně zbrusu nové samé hlavní výhry. Bylo by zapotřebí! Stáňo, ty už zase jdeš

⁶⁸ PUJMANOVÁ, M. *Lidé na křižovatce*. Praha: Československý spisovatel, 1958, s. 27.

⁶⁹ PUJMANOVÁ, M. *Lidé na křižovatce*. Praha: Československý spisovatel, 1958, s. 100.

pro zálohu? Aspoň kdybys nám napsal dojemnou štědrovečerní povídku. Sestavit vánoční číslo, to je pěkná sháňka! Helenka s Toníkem a s Mítou budou samozřejmě v Gorkém- vzpomenou si vůbec, že je Štědrý den? Kdyby to věděla stará paní Vítová! V hrobě by se obrátila. A kdy se vrátí Gamza z Lipska? Jsou jinší zájmy než mísa maminčiných hlemýžďů, balíček pod stromkem a trs jmelí na lampě, Nella to ví, Nella nic neříká, Nella pokynula s úsměvem, když jí Stanislav hlásil, že přijde na Štědrý večer o něco později. Nicméně ji popadá úzkost o star obyčeje a chvat, vmísit se mezi všechny ostatní zachumlané lidičky, kteří už kolik dní směřují po všech pěšinkách k Betlému, obtíženi zbožím a vlekouce pod paží spoutané smrčky.“⁷⁰

Pujmanová tedy na jednu stranu podporuje moderní typ ženy, která netráví svůj život ve stínu manžela, na stranu druhou však tato žena musí stíhat vytvoření teplého domova, do kterého se její rodina chce vrátet. Zdá se, že kladně hodnotí i dodržování rodinných zvyků, ať už jsou jakékoliv.

Nellina matka, stejně jako babička z knihy *Pod křídly* jsou bezesporu inspirované vlastní babičkou Marie Pujmanové. *Babička vládne suverénně v domě, ji všichni poslouchají, to ona neústupně střeží štěstí a spokojenost svých dětí a vnoučat, ona udává tón hovorů a víc: jí je dům zabydlen, ona stvořila atmosféru lidského veselí a vnutila domu svůj pevný a bezpečný řád života.“⁷¹* Klid a moudrá vyrovnanost paní Vítové kontrastuje s nervozitou Nelly, stejně jako usedlé staré časy s uspěchaností současnosti.

Paní Vítová si sice dělá o Nellu s Petrem starosti, protože jsou to podle ní blázni, nikdy je však neodsoudí za jejich životní styl. Dokonce za ně často platí dluhy, i když s patřičným komentářem. Svou dceru pořád vidí mladou a krásnou, má pocit, jako by Nella byla Helenčina sestra, ne matka, nazývá je obě dívkami. Vyčítá jí, že děti pořádně nevychovává, přitom je sama hýčká. Ctí mrtvého muže, vystřihává a schovává novinové články o Petrovi. Za svou rodinu by i dýchala. Jedinou výjimkou je tchýně, která také žije v nechlebské vile a o kterou se paní Vítová musí starat. Přestože jí udělá první-poslední, vždy mluví jen o ní, nikdy k ní. Slova křivého jí tedy neřekne, ale přesto je

⁷⁰ PUJMANOVÁ, M. *Hra s ohněm*. Praha: Družstevní práce, 1950, s. 106.

⁷¹ BLAHYNKA, M. *Marie Pujmanová*. Praha: Československý spisovatel, 1961, s. 7.

z její upřímné řeči nepochybně jasné, co si myslí. Tchýni bere jako vtělenou smůlu a v duchu na ni svaluje vše zlé, co se kdy v rodině stalo.

Stará paní Vítová je oblíbená i u služebnictva. Barborka ji dokonce obdivuje za to, jak si dokáže poručit. Pověly rozdává rázně, ani na okamžik nepřipustí, že by nemuselo být po jejím. Zároveň se ovšem ke všem chová vřele.

Postupem času ji opouštějí síly a stává se čím dál víc pověřčivou. Umírá šťastná, ve spánku a s úsměvem na rtech. Blahynka (1961) vidí v její smrti symbol pro konec starých časů, čas probudit se do reality. Zároveň také upozorňuje na smrt Polanské, služebnice paní Vítové. Tato milá paní je zastřelena při dělnické stávce.

5.2 Nellina babička

Postava Nelliné babičky upozorňuje čtenáře na to, o kolik snadnější máme život, než měli naši předkové. Rovněž jaké úsilí je stálo nashromáždit majetek, který nám odkázali.

Protože byla sirotek, vyrůstala u strýce, který s ní zaráběl jako s děvečkou. V šestnácti letech se proto raději vdala za starého vdovce se třemi dcerami. Veškerý čas a peníze věnovala svému jedinému synovi. Ten však zemřel, kvůli čemuž je stařena litována. Ona však osoby, které ji litují, nenávidí.

Všechn čas během dlouhých roků života v nechlebské vile věnuje sezení u okna a hlídáním okolí. Svou kamennou tvář připomíná lidem škaredého starce. Divadlo za oknem je její jediná zábava. Neodpustí nikomu sebemenší provinění. Jednou Polanská nezavře bránu, jindy se Růžena při tanci příliš tiskne na Stáňu.

Co dělá, dělá s ledovým klidem. Když se začne Ondřej dusit během štědrovečerní večeře, zkontroluje pohledem, které je to dítě a jakmile se ujistí, že ne jejich, pokračuje s večeří dál. Smrt snachy jí přijde sdělit Stáňa zrovna v době, kdy pije kávu a jí. Žena dopije, dojí a pak se teprve bez hnutí brvy zeptá, kdy bude pohřeb.

„Když vstupovala do jídelny, Růžena v ní poznala s úžasem domnělého starce z neosvětleného okna. Stařena- obryně procházela dveřmi jako tělo bez duše. Neměnic

hrozivý výraz tváře, brala se pokojem, kde na ni čekali její nejbližší, tak jako by tu byla sama, slepá a hluchá k pozdravům a k úsměvům. Vidí podnes na kostelní hodiny bez brýlí a slyší, kde se co šustne. Ale mlčela nyní, protože jí bylo kráčet. Koberec od dveří k její lenošce prodlužoval se v dráhu, kterou je třeba urazit bez překážek, a vedla ji obava, aby jí nikdo nevstupoval do cesty ani po bok a nevyrušoval. Šla bez hole a držela se zpříma. Nesla hlavu jako balvan na hranatých ramenou. Mrazilo z ní pomalostí, s jakou vykonávala život. Držela paže poněkud od těla, jako by nebyly její, a nekývaly sebou za chůze. Postupovala jako socha, která míří tam, kam ji posílá zaklinadlo, až došla. Zastavila se jako nad strništěm pokosených popudů. Rozkládajíc pohyby, dosedla s opatrnou nerozhodností starců, nepromluvila, ujala se lžice a s trpělivým zájmem jala se pojídat, co jí předkládala Nellina matka po pravici.“⁷²

Po prodeji nechlebské vily si Gamzovi vezmou stařenu do bytu. To však je prokletí pro Barborku. Bába jí totiž nedopřeje chvilku klidu. Neustále jí rozkazuje, obviňuje ji, straší různé zkoušky, aby Nelle dokázala, že Bára způsobuje všechny neduhy, které se v rodině dějí, stejně tak jako že ukradla vše, co chybí z Nelliny výbavy. Služka podle ní nemá ani práva, ani hodnotu. Možná se jen snaží tajit, že si kdysi dělala všechno sama. Ale s tím, že byla vyhlášená kuchařka, se chlubí neustále.

Všichni se sice starají o stařenu s trpělivostí a láskou, ale ona se přesto cítí opuštěná. Dokonce si z podezíravosti krádeže zamyká svůj pokoj. Tajně si v něm dokonce schovává staré jídlo.

Nejlepší vztah dokáže navázat se Stáňou. Také proto mu tajně dává peníze. Cítí se ostatními totiž značně nedoceněná a je přesvědčena o tom, že to s nimi myslí dobře a že se tak také chová.

Postupem času ztrácí zrak i sluch, začíná si povídat sama pro sebe. Stále se ovšem sama pohybuje, takže si vaří čaj, zapálí si u toho kus oblečení a vůbec nehodlá připustit, že kvůli ní mohl být vyhořet. To se stává poslední pomyslnou kapkou ve džbánu trpělivosti Nelly. Stařena je přestěhovaná do domova důchodců.

⁷² PUJMANOVÁ, M. *Lidé na křižovatce*. Praha: Československý spisovatel, 1958, s. 104- 105.

V ústavu se zdá být konečně šťastnou. Najde zde pozorné posluchače, kterým se chlubí svou báječnou rodinou, vymýšlí si různé příhody. Od Gamzových si vynucuje přivést všechno možné, co se dá sníst. Zároveň je však nabádá k absolutní tajnosti, aby se nemusela dělit s ostatními. Když ji později Nella s pláčem žádá, aby s ní strávila Vánoce, stařena rezolutně odmítá a stává se čím dál víc nenávidnou.

Za války se musí přestěhovat zpátky k rodině. Helenka ji dokonce dokáže vyléčit i ze zápalu plic. Bába se však pro své okolí stává nesnesitelnou. Vyžaduje neustálou pozornost.

5.3 **Barborka**

Slouží u Gamzů už dvacet let a považuje se pro ně za nepostradatelnou. Pro ně také je skutečně jako člen rodiny. Říká Nelle upřímně vše, co si myslí, i když nejsou tak dobré přítelkyně, jak by obě rády věřily.

Návštěvy soudních vykonavatelů považuje za větší hanbu, než samotní Gamzovi. „Víš ty, bábo, kdo tenkrát založil paní, když u nás trhly zlé časy a přišli nás fendovat? Barborka o tom vykládat nebude, ani o tom necekla u mlékařky ani u kupce, když z ní tahali rozumy. Kdepak bába! Ta zná jen sebe.“⁷³

Se stařenou svádí lité boje. Bába ji odmítá uznávat jako svou paní, což bábu uvádí v šílenství. Navíc se Barborka netají přesvědčením, že má u Gamzů větší práva. Když stařenu přivezou za války zpátky do bytu, přivítá ji služka bábovkou. Po vyslechnutí komentáře „*Jako utrejch, že mi zas Bába něco namíchala?*“⁷⁴ však své dobré úmysly vzdává a odmítá se o ni jakkoli starat. Na Nelli je dokonce i drzá, když vidí, že sama strádá, zatímco do své babičky cpe těžce získané potraviny. „*Líp byste udělala, kdybyste kávu vypila vy,*“ *zavrčela Barborka. „Vždyť spíte, kudy chodíte. Vy vypadáte! Ale toho si ta vaše doktorka nevšimne, že ne? To se jí nehodí do krámu.“*⁷⁵ Nakonec, když

⁷³ PUJMANOVÁ, M. *Hra s ohněm*. Praha: Družstevní práce, 1950, s. 13.

⁷⁴ PUJMANOVÁ, M. *Život proti smrti*. Praha: Československý spisovatel, 1952, s. 111.

⁷⁵ PUJMANOVÁ, M. *Život proti smrti*. Praha: Československý spisovatel, 1952, s. 119.

už stařena nebyla schopná rozeznat osoby, začala se o ni zase starat coby Nella, aby své paní pomohla.

Bára, stejně jako většina služek v dílech Marie Pujmanové, je celkem chytrá a rodině naprosto oddaná. Každodenně nosí domů zprávy a ilegální letáky o postupu Němců během války. Bohužel ne vždy zcela pravdivé. Cvičení na válečné situace na truc sabotuje, což zdůvodňuje tak, že Němcům sloužit nebude. Hitler je podle ní zrůda. Když jim gestapo prohledává byt, jen jim ironicky radí, kam se ještě zapomněli podívat. Za stanného práva pašuje Stáňovi potraviny a při poplachu nejde do sklepa, ale s Mít'ou na půdu sledovat americká letadla.

Naprosté sžití služebné s rodinou pozoruje čtenář v Předtuše. Cilka, podle Blahynky literární podoba Julie Kosákové, pracuje u Jelínků jako chůva. Anně Jelínkové sice oniká, ovšem protože i ji vychovávala, neostýchá se jí od plíc vynadat. Dokonce jí kdysi vymlouvala sňatek s vysokoškolským učitelem Jelínkem - nezdál se jí pro Aničku dost dobrý. Nyní se stará o jejich tři děti. Během odpoledne, kdy se společně s dětmi strachuje o Annu s manželem, jí zešediví všechny vlasy. V duchu přemítá, co bude s dětmi, jestliže rodiče opravdu nehodu nepřežili. *„Co by si počaly bez Cilky. Poručníkem bude Pavel, hádala převracejíc se na posteli. Po celý věk pracovala rukama v hmatatelném světě, i neostýchala se ani v žalu počítat se skutečnostmi života. Pavel je dobrák, není darmo z Burianova rodu, o nic by děti nepřipravil. Štěstí, že se s ním dobře snášejí. Václav se v strejčkovi zrovna vidí. Jen aby se do toho nevložila ona, doktorka. Však já jí to povím! To si nedám líbit. Kdyby jí to bylo moc, já jí ty peníze prvního hodím pod nohy, ať si je nechají, ať si je snědí, pánbůh jim to nepožehná, já se jich neprosím, já od nich nechci ani krejcar, ale ty děti jsou moje- na ty ať mně nikdo nesahá. Co by si beze mne počaly. Ta malá žabka, jak se mne chytala, když jsem měla v neděli vycházku, a ten knot z druhé strany: Cilko, nezůstaneš přes noc u sester? Nezůstaneš u nich navždycky? To víš, že ne. To víš, že ne.“⁷⁶*

⁷⁶ PUJMANOVÁ, M. *Předtucha*. Praha: Mladá fronta, 1982, s. 75- 76.

Podobně i slečna z nedokončeného Románu školní třídy je rodině zcela oddaná, avšak z trochu jiného důvodu. Má nejen ráda děti, které má na starosti, ale je tajně zamilovaná do jejich otce, ovdovělého Tichého.

5.4 Františka Polanská

Paní Polanské autorka v románu věnovala jen pár vět. Přesto se však jedná o důležitou osobu.

Polanská pracuje jako zahradnice u paní Vítové. V domě i bydlí, takže má k místu blízký vztah a o zahradu se stará s láskou jako o vlastní. Později dokonce žádá Ró Häuslerovou, zda by nemohla zůstat. Polanská v románu reprezentuje další ideální služebnou. Vystupuje vždy tiše, mile, příjemně, oddaně. *„Jako na každý Štědrý večer, manželé Polanští přišli k nadílce, když je stará paní zavolala. Nechali za sebou pootevřeny dveře na chodbu, naznačující, že nepřestávají souviset se zadními schody. Přes pobídky nepřistoupili až k rozsvícenému stromu, jako by se chránili dotknout se pomyslné šňůry, která zatahuje starobylá zařízení v museích.“*⁷⁷

Přestože je v pokročilém věku, svého manžela Václava stále velmi miluje a vzhlíží k němu. Nemohli však spolu mít děti, díky čemuž si možná Františka zachovala svůj dívčí zrak. Má ráda všechno živé a na děti, které se ocitnou v nechlebské vile, působí jako kouzelnice, protože pro ně vždy přichystá nějaké příjemné překvapení.

Během dělnických nepokojů se však její manžel ocitne v zatčení. Jakmile se to Polanská dozví, okamžitě utíká za ním, jakkoli mu pomoci, aniž by kohokoli vyslechla. Připlete se do vzbouřeného davu, ve kterém ji zasáhne kulka vystřelená místním policistou.

„Jen se mne chyťte,“ řekl, „to přejde.“ Neviděl krev, neviděl, že by byla raněna. Přesto v ní bylo něco, co jej hluboce odrazovalo. Odvrátila se, jako by si to chtěla odbýt sama, zastavila se a nahrbena, zaujatě, opatrně kašlala. Snažil se ji odvést zpátky

⁷⁷ PUJMANOVÁ, M. *Lidé na křižovatce*. Praha: Československý spisovatel, 1958, s. 109.

na chodník ke zdi s pocitem varovné nejistoty v lopatkách: nestůjme tu, takhle nemám krytá záda. Náhle zahmatala kolem sebe do prázdna a chytila se ho oběma rukama za bolavé rameno s takovou křečovitou bezohledností, jako by ho chtěla potopit s sebou; visela na něm a chrčela. A tak jí to začalo pracovat v prsou, s klokotáním a rachoty, tak ukrutně spěchala a nemohla, v úzkosti tloukla v ní křídly lapená duše. Ne, nezbývalo než držet ji, a pomoc nebyla žádná. Kdy, jak a kam se rozprchl dav, kterým byla ulice nabita, že by jablko nepropadlo, je u boha, ale ulice byla pustá. Františka Polanská pohnula hlavou, pohlédla na Ondřeje, na cizího člověka na ulici, jako by chtěla nabrat odvahu z živých očí, snad chtěla promluvit, v těžkém odhodlání vzdychla a místo slova vylila se jí z úst krev. To jí, zdá se, ulevilo nesmírně. Podchytil ji. Nepadla naráz, ale pomalu se hroutila ke straně, a hlava jí přepadla s onou strašlivou bezvládností spáčů ve vlaku. Jak byla těžká, těžká, ta malá, slabá žena.“⁷⁸

5. 5 Vlasta Tichá

Vstupuje do románu jako úspěšná herečka, manželka advokáta Häuslera. Přesto nerada chodí do společnosti, nelíbí se jí systém. Doma pobývá nejraději neupravená, obyčejná. Dokonce ji těší vařit. S přibývajícím věkem je stále netrpělivější, pyšnější, nervóznější a starostlivější o role. Těmi doslova žije. Dokonce provozuje něco jako lehké čarodějnictví, aby si lépe zapamatovala texty (což by ovšem nikdy nepřiznala). Pokaždé se sama přesvědčí o tom, že začne nový lepší život a dožene resty.

Se svým mužem je spíše ze zvyku, než z lásky, ačkoli ho ráda má. Je tak zabraná do svých záležitostí, že vůbec netuší, že má milenku, která pro něj něco znamená. Myslí si, že je to jen jedna z mnoha, se kterými ji podvedl. Když se však dozví, že se s ní kvůli Růženě chce rozvést, podepisuje potřebné dokumenty bez zaváhání. S chladnou hlavou si zabalí své věci a s hrdostí nezávislé dámy mu při odchodu vrazí pořádnou facku.

⁷⁸ PUJMANOVÁ, M. *Lidé na křižovatce*. Praha: Československý spisovatel, 1958, s. 299.

Cestou z bytu nelituje, že přijde o manžela. Spíš přemýšlí, proč dal přednost Růženě před ní. Také ihned plánuje své další kroky.

Časem se setkává se Stanislavem Gamzou. Nelíbí se jí kritika, kterou o ní napsal, a tak si ho pozve domů. Jedná s ním jako s bezvýznamným pisálkem. Poté mění taktiku, když zjistí, že s ženami nemá zkušenosti. Chová se jako malá holka, v očích má slzy a na rtech úsměv. Stáňu přesvědčí, aby ji učil správnou výslovnost. Jejím původním cílem je zbavit se ho jako kritika. Mladý Gamza se do ní bezhlavě zamiluje. Časem se dokonce zamiluje i Vlasta a co řekne Stáňa, je pro ni téměř svaté. Později uvěří závistivé známé Alině, že ji s ní Stanislav podvedl. Gamza se snaží vysvětlit pravdu, ale nemá moc úspěchu.

Herečka chce vylepšit svou kariéru, a tak začne intimní poměr s ředitelem Kunešem. Když ji Stáňa přistihne, nejprve zkouší lhát, ale poté ho obviní, že je nevkusný a že nevěra je běžná součást každého vztahu. Vysměje se mu, že svou kariéru ničím neohrozí. Navíc podsouvá Stáňovi pocit spoluviny, jelikož dal výpověď v Ranních novinách, čímž vznikla příležitost pro přijetí kritiků preferujících Vlastiny sokyně. Přesto se snaží udržet zničený vztah.

Stanislav Gamza však spáchá pokus o sebevraždu, herečka se ovšem necítí vinna.

Sebevražda zaujímá v díle Pujmanové zvláštní místo. Nalézáme ji opakovaně v poezii (Píseň o závratí, 1939) i v próze. Stanislav je zachráněn díky včasné odborné pomoci svou sestrou.

„Ráno přiběhli od Gamzů pro Helenku celí vyděšení: Pojd' k nám honem, nemůžeme Stáňu probudit. Štěstí, že ještě neodešla do nemocenské pojišťovny. Stanislav ležel s odmítavou tváří, pobledlý, a dýchal. Zhluboka dýchal. Až se pokrývka nadzdvihovala. Matka, která budívala děti zařukáním na čelíčko, marně se teď dobývala k velkému synovi. „Stáňo,“ opakovala tahajíc ho za ruku s ubohým násilím, „nedělej hlouposti, Stáňo! Slyšíš? To jsem já.“ Ale ruka spadla. Co bylo Stanislavovi po matce. Jako když otočí vypínačem a třináctý pokoj se rozsvítí na konci chodby let, Helenka se spatřila, jak budí mrtvou nechlebskou babičku. Ne, není to pranic pěkného léčit ve vlastní rodině! Žeberní typ dýchání; zpomalený tep; nohy namodralé. Užítval včera něco? Nevíš? Gamza předešel ženu, a zachmuřen jako mrak, podal dceři mlčky prázdnou lahvičku od léku.

Somnifen. Ovšem. Helena sama napsala Stáňovi ten barbiturát, když si stěžoval, že neusíná. Patnáct kapek před spaním. A takhle toho zneužít! „Jaroslav,“ z čista jasna vyslovila paní Gamzová, jmenujíc bratra, který se kdysi zastřelil pro děvče. Nikdy dřív se o něm nezmiňovala před dětmi z hrůzy, aby ho nenapodobily. Ach, nyní už mohla. „Já věděla,“ hlesla všechna zoufalá, „že se u nás jednou stane něco takového. Vždycky jsem se toho bála.“⁷⁹

Příkladná Helenka mu později mluví do svědomí. „Já bych ti přála rodit,“ dopálila se Helenka, a Stanislav se dal chtěj nechtěj do smíchu. Zasmála se s ním; ale nedala se. „Ty bys koukal, co je to za dřinu, přivést na svět nové stvoření. A co se ta matka nastará, než to dítě vyplá. I ne, jen si nemysli, že tě jen tak pustím. Musím ti vycinkat za mámu, ona by ti to nikdy neřekla. Odjakživa s tebou zacházela v rukavičkách a to má z toho. Zasloužil bys pětadvacet, jak jsi starý, to ti řeknu. Protože na takové kousky jsi opravdu starý. Ale to je luxus dětí z dobrých rodin,“ dodala se zlým zábleskem v očích, „hned si sahat na život.“⁸⁰

Jára Kříž v románu Pacientka doktora Hegla si život bohužel vzít dokáže. I jeho k tomuto činu dožene chování ženy- snoubenky, která si těsně před svatbou zvolí jiného muže.

„Ráno se u Křížů nemohli k Járovi dotlouci. Vypáčili dveře a našli ho v bezvědomí a již chroptícího. Vedle na stolku ležela prázdná rourka po luminalu. Vzal přílišnou dávku a všechny oživovací pokusy selhaly. Druhého dne zemřel. Lidé tvrdí, že to byla sebevražda, a rodina lidem, že nešťastná náhoda. Věděli, že poslední dobou trpěl nespavostí. Nenechal po sobě ani řádky, jak přece činívají sebevrazi, a tak se to nikdy nikdo z živých nedozví.

Ubohý Jára zemřel na mládí.“⁸¹

I zde najdeme zmínku o dědičnosti psychické lability vedoucí k podobně zoufalým činům. „Ženy odsuzovaly za nesvědomitě vdávat takové dítě a prorokovaly, že se starým Janotovým jejich chytrost nevyplatí, že to nebude dělat dobrotu a že to tam špatně

⁷⁹ PUJMANOVÁ, M. *Hra s ohněm*. Praha: Družstevní práce, 1950, s. 155.

⁸⁰ PUJMANOVÁ, M. *Hra s ohněm*. Praha: Družstevní práce, 1950, s. 163-4.

⁸¹ PUJMANOVÁ, M. *Pacientka doktora Hegla*. Praha: Československý spisovatel, 1966. s. 94.

dopadne. Jára prý je ze zatížené rodiny. Jeho prateta z matčiny strany se upálila v náboženském šílenství a jeden bratr starého Kříže, teď žije jako důlní inženýr někde v Kanadě, trpěl kleptomanií.⁸²

Pujmanová ve svých dílech také ukazuje, jak se s těžkou ránou ženy vyrovnávají. Karla Janotová přece jen zkouší přesvědčit své svědomí, že se nejedná o její vinu. „Nešťastný hoch. Ten šílenec. Hrůza. Ne, nepovídej mi to, nemohu to ani slyšet. Takový líbezný člověk. Co ho to napadlo. Já ho měl rád,“ naříkal Hegel svým hlasem lásky. „Myslíš,“ hbitě se ptala Karla a upínala se k němu přízvukem, aby jí to vyvracel, „že se tomu dalo zabránit?“ „Což vím,“ pronesl Hegel rozrytě. „Mnoha věcem se dá zabránit. Jenže na to musí mít člověk zvláštní čich. Talent vycítit.“ Chodil po pokoji tam a zpátky jako lev k kleci. Karla přirovnávala tak nerada, jak s ní mluvil starý Kříž, a to byl vlastní otec toho mrtvého. „Milé dítě. Mně je také líto vás. Takový stín do života.“ Asi všechno nevěděl. Do smrti nezapomene starému pánovi, že i teď k ní byl hodný. Járova matka jí dala vzkázat po Járově sestře, aby se neopovážila přijít na pohřeb. Karla o tom Heglovi neříkala. Nač také? „A prosím tě,“ Hegel se před ní zastavil podobně jako otec, když ji vyslychal. „Tys na něm nic nepozorovala? Žes ho nezadržela!“ „To jsem si nemyslela. Ne, to ne,“ a Karla štkala. „Já jsem chtěla, ale já jsem pospíchala-“ „Když vy ženy vždycky někam pospícháte. Nešťastný chlapec. Ten to provedl. A nač? Má zlatá, to je těžká rána. Také pro nás dva. Pro tebe,“ opravil se. „V jakém ses ocitla postavení!“ „Bože, o mne. Jen kdyby tu byl! Už nikdy- Hagle, kdybych věděla, že tu ještě někde je, třeba někde docela jinde za mořem, ale že mu ještě svítí slunce. Co bych za to dala! Svět je tak velký. Jak mohl být ještě šťastný.“⁸³

Prostá dívka z povídky Chůva (Povídky z městského sadu) se naopak nesmíří s tím, za co mohla jen svou naivní nezkušeností, znásilněním, které zanechalo následky. Svým vnitřním monologem vystihuje stále přetrvávající venkovský pohled na počestný život. „Táta by se radši viděl na prkně, než by ji s tou hanbou vítal do stavení, máma by ji v lžíci vody utopila, sestram by dala pohoršení, celá ves by na ni ukazovala prstem.

⁸² PUJMANOVÁ, M. *Pacientka doktora Hegla*. Praha: Československý spisovatel, 1966. s. 6.

⁸³ PUJMANOVÁ, M. *Pacientka doktora Hegla*. Praha: Československý spisovatel, 1966. s. 95-6.

Do služby ji taky nikdo nepřijme. Každá na ní pozná, co s ní je. Byl to její osud; jaká pro ni rada? Jí pomoci žádný nemůže.“

Na druhou stranu životem zkušená Vlasta Tichá jakoby následky svých činů ani neviděla. Nechtěla vidět. Každý je zodpovědný za to, aby se vyrovnal se svým osudem a bojoval s ním.

V době okupace čtenář pozoruje hereččino obrovské vlastenecké cítění. Vlasta dokonce navštíví Stanislava s žádostí, aby mohla šířit jeho povzbuzující dílo. *„Takhle se to přece nemůže nechat. Proti tomu se musí něco dělat,“* mluvila Vlasta Tichá prudce svým černým hlasem, *Stanislav jej už dávno neslyšel, a zabořila mu do obličeje sovi kukadla. Co se kdysi Stáni nastražil hereččin fantom v zákoutích Klementina! A nyní za ním přišla do knihovny z ničehož nic živá, seděla na židli vedle psacího stolu jako každá jiná návštěva, a všechna hrůza lásky z ní vyprchala. Prožili jsme tolik otřesnějších dějů! Bylo přirozené, že staří přátelé vyhledávali jeden druhého, když jim bylo úzko v zlých časech.*“ *„Snad jsi také nedostala výpověď, když jsi teď vdaná paní?“* zkoumal Stanislav. *„Dostala,“* opáčila Vlasta, *jenže už ji zase odvolali. Na mne jsou krátkí. Jak, prosím tě, by beze mne dělali repertoar, to bych ráda viděla. Mohli by to rovnou sbalit.*“ *České sebevědomí značně pokleslo od mnichovských dob. Ale Stáňa zjistil, že Vlasta si je uchovala v neztenčené míře.* *„Jenže jaká svinstva teď studujeme,“* stěžovala si. *„Takovou veselohru z dnešních časů- ta rychlost!, kde Češi přijdou k rozumu a jenom pořádají jízdu králů a tak, a z ženských jsou zas hloupé nány. Ale já se před generálkou hodím marod. V tomhle vystupovat nebudu.“* *Dej bůh, abys dodržela slovo, pomyslíl Stáňa.* *„A tos četl, jak jeden pobožný spisovatel úplně jásá nad tím, co nás potkalo, v tom prý je prst boží, že jsme to dávno potřebovali za své do nebe volající hříchy a poslední věci že budou horší prvních a že jsme ztraceni a chvála bohu za to.“* *„Jsou to jen výjimky,“* řekl Stáňa, *„právě spisovatelé se drží.“* *„To je vidět už z toho, jak se jim nadává v novinách,“* potvrdila Vlasta. *„Právě proto jsem přišla. Byli za mnou dělníci a studenti, abych jim udělala takový recitační večer- řekněme odolnosti. Že jsme se s tím nesmířili.*

*I když se to vzdalo, že jsme se nevzdali. Zkrátka musíme do lidí pumpovat kyslík, aby se tu za živa neudusili. Stáňo, tys také něco napsal- dej mi to.*⁸⁴

Herečka bojuje tímto osobitým způsobem za vlastní národ, za svobodnou republiku. Stejně jako Helena, riskuje Vlasta život pro společnost v rámci svých dovedností. *„Tři parádní důstojníci se zastavili před divadlem, hlasitě hovoříce, když šla Vlasta Tichá k polednímu do zkoušky. Nehnula brvou, zírала před sebe sovími kukadly v nepřítomné tváři, šla proti nim, jako by lajtnanti byli vzduch. Mlčíme a pohrdáme, mlčíme a pohrdáme, hrál v ní verš milovaného básníka. Ale plakat? Ne, to potěšení vám neuděláme.*⁸⁵

Vítězství Rudé armády u Stalingradu hlásí osobně všem přátelům a známým se slzami radosti v očích.

⁸⁴ PUJMANOVÁ, M. *Hra s ohněm*. Praha: Družstevní práce, 1950, s. 261-2.

⁸⁵ PUJMANOVÁ, M. *Hra s ohněm*. Praha: Družstevní práce, 1950, s. 278.

6. Úlecké ženy

6.1 *Eva Kazmarová*

Evu poznává čtenář jako nehezkou krátkozrakou dívku, která je ovšem velmi milá, zdvořilá a chytrá. Její otec vlastní textilní gigant Úly, které slouží jako zobrazení Baťova Zlína. Dívka samotná však o tkalcovství neví vůbec nic. Navštěvovala filozofickou školu, takže není pochyb, že je naprosto netechnický typ. Stroje jí nahánějí hrůzu a připadají ji odporné, patří mužům. Před dělníky se stydí, že je nešikovná a že nosí smůlu všude, kam vkročí. Před otcem vinna, že se nenarodila jako technicky založený syn.

Autorka použila Evu jako důkaz, že jedináčkové z bohatých rodin nemusí být nutně rozmazlení sobci. Dívka se před dělníky cítí nesvá, stydí se za to, kdo je. Ví, že jí mnozí lidé opovrhují právě kvůli tomu, že jí spadne do klína takové bohatství. Rovněž si je vědoma toho, že není nejkrásnější. Závidí ženám, které jsou krásné, přestože ne zrovna inteligentní. Bojí se, že si ji někdo jednou bude chtít vzít právě jen pro její majetek. Ona nechce žít jen pro zisk jako její otec.

Evě se podaří jít se svou platonickou láskou, otcovým spolupracovníkem doktorem Rosenstamem, na schůzi komunistů. Tu vede Petr Gamza a dívka hltá každé jeho slovo, sympatizuje s jeho názory. Také to v ní ovšem vře vztekem, protože řečník veřejně uráží jejího vlastního otce, ačkoli nelže. Prožívá vnitřní boj, cítí pro i proti za otce i za dělníky. Cítí se divně, že se do diskuze nezapojuje, jen ji poslouchá. Připadá si jako otcův zrádce a bojí se, aby ji nepoznali jejich dělníci, kterých je tu spousta. Soucítí s nimi. U otce se pak za ně přemlouvá, kdykoli k tomu má příležitost. Ten však jedná jen podle svého a na dceřin názor nebere nejmenší ohled.

Vzhledem k těmto skutečnostem tedy vysloveně nesouhlasím s Blahynkou, který uvádí „*Stanislav si hájí dál pozici nad stranami a spolu s Evou Kazmarovou reprezentuje v románě inteligenci, která si naivně zakládala na své apolitičnosti, na svém krátkozrakém nestraničství. Schovává-li se Eva Kazmarová za své „brýle“, neznamená*

to jen, že jí je předepsal lékař; její brýle mají hlubší smysl, Eva skutečně nevidí dobře, hlavně politicky nevidí.“⁸⁶ Tento výrok měl jistě znamenat, že Eva nemá komunistické smyšlení. V druhém díle románu se však mladá učitelka Kazmarová, přezdívaná Brouček, zastane dívky, která přinese do školy komunistické letáky. Kazmarová ji zachrání od vyloučení, za což později, v době války, dostane výpověď.

Dokonce cítí nutnost se ospravedlnit před Helenkou Gamzovou, když se setkají po veřejném projevu dělníka na úlecké oslavě. Hlásí se k posluchačům jejího otce a jako žebrák prosí za odpuštění, že se narodila jako Karmarová. Eva vystupuje jako člověk naprosto bez sebevědomí, doslova se deptá sebekritikou.

„Nesmíte myslet,“ mluvila slečna Kazmarová v prudkém hnutí, jakého už jsme byli svědky tenkrát, kdy donesli na osobní oddělení popáleného Horýnka, „prosím vás, slečno Gamzová, nemyslete, že se ztotožňuji s Jafetou- s tím, co se tady děje. Já- já už tady stejně nebudu, pozítří odjíždím a od podzimu budu učit- to je jedno, kde. Už se nevrátím do Úlů.“ Chodívají takoví prosebníci. Nevyzváni vytahují výuční list, služební knížku, dokumenty z kapes chatrného kabátku. Ačkoli je vám stydno, ačkoli na to nemáte právo, nutí vás, abyste se sami přesvědčili, že jsou počestní lidé a že nezavinili své vytrhání. Byť to znělo sebepodivněji, žebráka toho rázu připomněla Helence milionová dědička, slečna Kazmarová. Proč mně to povídá? (A zejména, úplně v sobě myslila Helenka, jak to, že lidé nepoznají, že jsem ještě malá?) Přijde-li sdílný záchvat na plachého člověka, je k nezadržení a působí trochu bláznivě. „Vidíte, otec,“ rozrušena mluvila slečna Kazmarová, „ten věří, že dobře dělá, že je v právu, to je generace. Ať se vám to zdá sebepodivnější, co řeknu, slečno Gamzová, on je úplně nevinný, úplně slepý- a takový z jednoho kusu, kdežto já- Ach bože, mě tyhle rozpory k smrti tíží, leží to na mně jako balvan. To vy doma nemáte.“ „Ne,“ lehce řekla Helenka. „Byli jsme s tátou odjakživa zadobře.“ (A kdyby nebyli, to víš, zrovna bych ti to vyklopila, ty ženská potrhá.) Hleděla na rozčilenou slečnu Kazmarovou pozorně a bez soucitu. Bylo jí trudno z výlevu, proteče mezi prsty a nikam nevede. Helence šly city na nervy. „Slyšela jsem onehdy vašeho otce v Drachově,“ vydechla slečna Kazmarová, „a nedovedu ani vypovědět, jak to mnou

⁸⁶ BLAHYNKA, M. Marie Pujmanová. Praha: Československý spisovatel, 1961, s. 82.

otřásl. Vždyť právě proto- Já už jsem jinde, já plně sympatisuji-, Helenka už to nevydržela a vskočila slečně Kazmarové do řeči. „Že to byl dobrý kluk, co teď mluvil. Ten měl kuráž, postavit se proti náladě. Ale co je to platné, to je franktirérství, to je romantika, nic si nepřipravili. Jeho vyhodí váš tatínek, odpusťte, a nic se nezmění. Naše pocity a ušlechtilosti, ty tím nepohnou. Já nemám důvěru než v politickou kázeň, víte, jako u vojska. To ostatní je pro kočku. „Máte pravdu. Máte docela pravdu,“ hlesla slečna Karmarová a pohasla, a popel, popel starých panen, jí vál od zkormouceného srdce ke tváři, která zešedla. Vydala se na pospas nelítostnému mláděti, a zahanbilo ji. Sklopila hlavu. Páté kolo u vozu, páté kolo u vozu, nehněvejte se, že jsem na světě.“⁸⁷

S vědomím, že po otcově smrti všechno změní, odchází z Úlů, které nemá ráda, aby se stala profesorkou na dívčím gymnáziu. Učila i chlapce, které samozřejmě nedokázala zvládnout, ale jako dívčí třídní je oblíbená. „Ta kvítka s ošatek dostávala opravdu pro sebe a ne jako Úlecká korunní princezna, která se jen „veze s sebou“. Přinášela si je domů s povděkem v srdci a vyměňovala jim vodu zajisté pozorněji, než Vlasta Tichá po premiéře.“⁸⁸ Vyhovuje jí, že se v Praze dokonale ztrácí v davu. Také ví, že otcův bezohledný styl by ji uštval.

Ráno v den mobilizace jde učit do školy jako obyčejně. Nic netuší, protože doma ani nemá rádio. Až tajemník ve škole jí sdělí, že její otec právě zemřel. Rozjede se rychle do Úlů. Vyslechne vdovu po pilotovi, který byl Kazmarem donucen vzlétnout, vzpomíná na nehodu, při které málem zemřel jeden z nejpoctivějších dělníků. Svého otce neuctívá, přestože ho velmi milovala. Pálí ji totiž, že svou bezohlednou honbou za ziskem ničil všechny kolem sebe. Na rozdíl od své macechy, která okamžitě podniká vše pro to, aby získala co největší majetek, zdůrazňuje, že se chce dědictví vzdát. Nakonec však kvůli dělníkům změnil taktiku, chce jim dát svůj podíl ve společnosti. „Těm, co tu pracují,“ vyřkla už trochu podrážděně. „To je přece jasné. Já tu nepracuji a nikdy jsem nepracovala, tak proč bych si měla odsud něco brát.“⁸⁹ To však není možné, a tak

⁸⁷ PUJMANOVÁ, M. *Lidé na křižovatce*. Praha: Československý spisovatel, 1958, s. 226-7.

⁸⁸ PUJMANOVÁ, M. *Hra s ohněm*. Praha: Družstevní práce, 1950, s. 173.

⁸⁹ PUJMANOVÁ, M. *Hra s ohněm*. Praha: Družstevní práce, 1950, s. 199.

peníze za svůj podíl rozdělí mezi vdovu po pilotovi Amortovi, invalidu Horýnka a založení jeslí pro úlecké rodiny.

Během války se ocitá v Ravensbrücku, kde se okamžitě zapojuje do ilegálních překladů komunistických knih. Dokonce učí ostatní ženy.

6.2 Lidka Horýnková- Hájková

Lidka se v Úlech narodila, vyrůstala, školila, pracovala, vdala a vychovávala své dítě. Její původ naprosto předurčil Lidčinu povahu. Už jako dívka je rozumná a poctivá dělnice. Tvrdí o sobě, že je nohama na zemi. Zamiluje se do Ondřeje Urbana, ve kterém spatřuje manžela zaručujícího klidný život ve zdejším areálu. Velice dobře se orientuje v chování, které zaručuje budoucnost bez strachu o práci a bydlení. Stará se tedy o svou i Ondrovu bezpečnost.

Její plány se však zborť jak domeček z karet, když se Ondřej zastane dělnice Halačky, kvůli čemuž dostane výpověď.

Vzhledem k tomu, že je velmi krásná, brzy po rozchodu si najde Hájka, za kterého se vdá - má slušný plat jako strojní zámečnick. Je spokojená, protože se může starat o vzornou úleckou domácnost a vychovávat zde chlapečka. O toho jí jde především. Ale cítí se spokojená, otec se v synovi jen vidí.

Když v Evropě začíná druhá světová válka, přijde ji pozdravit Francek Anténa, kamarád a dětská láska, směřující k bojům v zahraničí, aby ochránil svou vlast už tam. To však mladá žena nechápe, bojí se jen, aby si její muž z něj nevzal příklad. V ten okamžik se také Lidka poprvé cítí zahanbená. Francek poznal svět, zatímco ona se nehnula z místa. Ptá se po Ondrovi, se kterým se Francek mohl setkat v Rusku.

Svého manžela nemiluje. Sama říká „Já mám hodného muže. Nekouří, nepije, karty nehraje, poslední krejcar mi přinese domů: Takový dobrák je to. Takový dobrák. Nemohu si naříkat.“⁹⁰

⁹⁰ PUJMANOVÁ, M. *Hra s ohněm*. Praha: Družstevní práce, 1950, s. 115.

Pro jistotu koupí synovi Štěpánkovi plynovou masku. Vlastenecké cítění se v ní probouzí až v okamžiku, kdy z rádia slyší Hitlera mluvit o republice a prezidentovi. Tehdy se i její muž vrátí domů poprvé opilý a hrubý.

V posledním dílu už dokonce poskytne azyl cizinci, kterého jí manžel přivede domů. Sice stále působí jako naivní venkovanka, ale už značně životem zmoudřela. Tuší, že cizinec je změněný Francek; ten se jí také časem přizná. „*Ach, Lidka neplakala jen o tatínka, snad oplakávala i svá mladá léta, snad ji rozechvěla spiklenecká náhoda, která ji svedla s Franckem pod jednu střechu, jenže jinak, jinak než o tom kdysi snila, jako mladá dcerka. Snad i vzpomněla na Ondřeje a netroufala si na něho zeptat před mužem.*“⁹¹ Dokonce i sabotuje s ostatními dělnicemi šití německých textilů.

Poté k sobě domů přijme i Bureše, Toníka Skřivánka, kterého jí doporučí Francek. V době končící války, kdy ji zoufalí Němci chtějí zastřelit spolu s ostatními, ji v posledních minutách zachrání vojsko Rudé armády, mezi nimi i Ondřej, kterého Lidka pozná na první pohled. Připadá mu „*Starší, tvrdší, silnější, těžkopádnější, s vráskou mezi očima, které za ten čas mnoho viděly, i když se nehnula z rodného kraje, energické mateřstvím i odbojem a s mnohem probudilejším výrazem tváře. Také něco zkusila a pochopila za ten čas.*“⁹² Ondrovi poté přiznává, že ji předělal manžel, chlubí se s ním a teď už je na něj upřímně hrdá!

6.3 Halačka

Halačka je typickou zástupkyní žen, o kterých Blahynka píše: „*Prohádal bys, kdo by sis řekl, že motiv chlácholivé intonace se vrací jen proto, že Pujmanové zpěvně chlácholivá řeč učarovala; v Lidech na křižovatce má ukolébavkovitá konejšivá řeč úleckých žen své zvláštní poslání: je to protiváha strojově neúprosného bručení Hospodářova autocallu, je to lidské teplo v zimavém skle a betonu Úlů, je to píseň*

⁹¹ PUJMANOVÁ, M. *Život proti smrti*. Praha: Československý spisovatel, 1952, s. 278.

⁹² PUJMANOVÁ, M. *Život proti smrti*. Praha: Československý spisovatel, 1952, s. 350.

člověka v nelidském Kazmarově království.“⁹³ S projevy jejího lidství se čtenář setkává v celé trilogii. Sama nemá vlastní děti (její nemanželský syn zemřel jako miminko), a tak ve volných chvílích opatruje potomky bratrovi. Blízký vztah má i k Ondřeji Urbanovi

Halačka patří samozřejmě mezi Gamzovy posluchače. Na rozdíl od mladších kolegů si ovšem počíná daleko opatrněji.

U Kazmara pracuje přes pětadvacet let a patří k nejlepším dělnicím. Vzhledem k tomu, že ví, že ji mistr od události na jedné schůzi nenávidí, vždycky znervózní, když je někým pozorována. To se jí stává osudným. Ohradí se proti nespravedlivým výtkám a dostává okamžitou výpověď.

Za války se Halačka setkává ve vězení s Helenkou Gamzovou. Má však víc štěstí, takže je přesunuta do koncentračního tábora Ravensbrücku. Zde zejména šíří optimismus mezi ostatními ženami. *„Tři léta jsme vytrvaly, za nějaký den se dočkáme. Však mlátí z posledního.“*⁹⁴

⁹³ BLAHYNKA, M. *Marie Pujmanová*. Praha: Československý spisovatel, 1961, s. 66.

⁹⁴ PUJMANOVÁ, M. *Život proti smrti*. Praha: Československý spisovatel, 1952, s. 306.

7. Ženy z koncentračního tábora

7.1 Blažena

Blažena vstupuje do románu dva dny po své svatbě. Pracuje jako písáčka a je nesmírně šťastná. Se svým manželem se ukládají k spánku v pokoji v domě jejích rodičů v Lidicích. Plánují si život ve svém rodišti, výchovu dětí. Váží si dobrých vztahů se svými sousedy. Podle Blahynky (1961) zpodobňuje skutečnou lidickou ženu Helenu Leflerovou.

Idylku ovšem přeruší vpád vojáků. Poprvé kvůli Němcům žena pláče, když zastřelí jejího psa Broka, který ji brání před vojáky. Následně je odtržena od svého milovaného muže, stejně jako ostatní ženy z dědiny a společně se jich snaží dovolat z auta, do kterých byly nahnány. O tom, co se ve skutečnosti událo už té noci, se dozví až po konci války, takže celou dobu neztrácí naději, že vše nakonec šťastně skončí. Dva dny stráví s ostatními ve škole, kde od nich oddělí děti, mezi nimi i její malou sestru Věnu. Následně je transportována do koncentračního tábora v Ravensbrücku. Tam začíná změna její osobnosti.

Blažena postupně ztrácí víru v Boha. Jedinou radostí jí je okamžik, kdy dostane malý nic neříkající lístek od Věny, že žije. Později vidí svou babičku a lituje, že jí nedokázala alespoň pomoci umřít doma.

V táboře se slušné ženy neuvěřitelně semknou. Blažena poznává Halačku, se kterou pracuje v krejčovně. Blízkou přítelkyní se jí stává Keto, ruská zajatkyně, o kterou se zpočátku stará, následně z ní čerpá optimismus. Přestože většina žen kolem ví, co se stalo s Lidicemi a se všemi tamními muži, žádná to lidickým ženám neřekne, aby jim nevzala poslední zbytky chutě do života. Rovněž obětovaly to nejlepší z jídla pro ty, které byly nemocné a zachránily je tak od plynových komor.

Když válka končí, utíká Blažena spolu se svou matkou a ostatními ženami pryč z tábora. I zde autorka dává v kontrast fašistické běsnění hrubých, necitelných, škaredých dozorkyň s lidskostí. „*Blaženina maminka, unesená z vyrabovaných Lidic, odervaná*

*od muže a od dítěte, vězněná tři roky, teď si jenom vzdychla nad německými uprchlíky: „Chudáci.“*⁹⁵ Také při úkrytu do stodoly bez rozvažování instinktivně chlácholí židovské děti, které se tam samotné schovávají. Ženy jim dokonce dávají poslední kůrky chleba.

Hrůzy, které museli vězni koncentračních táborů prožívat, vystihuje Pujmanová mistrně pár větami. *„Není pravda,“* vymlouval žlutý hošík v pruhovaných šatech Blaženě. *„Vypadáte naopak mladě. Víc jak pětáctřicet by vám nikdo nehádal.“* Blažena se usmála od svého šití. *„A co myslíte, kolik mi je? Čtyřadvacet, abyste věděl.“*⁹⁶

Do místa Lidic se Blažena vrací se svou matkou, z jejíž úst zazní *„Že jsme my, ovce, opravdu něco neprovedly, proč jsme nezabily Heydricha nebo Hitlera, aspoň by člověk věděl, zač ho to potkalo.“*⁹⁷

7.2 Zdeňka Nedvědová

Blahynka (1961) ve Zdeňce poznává dceru Zdeňka Nejedlého. V románě ji čtenář pozná jako lékařku pracující v Ravensbrücku, bývalou vězenkyni z Osvětimi, kde prodělala skvrnitý tyfus. Její manžel na tuto nemoc zemřel, protože předčasně vstal z lůžka, aby pomáhal ostatním. Zdeňka denně zachraňuje ženy od smrti v plynové komoře například tím, že jim obarví vlasy. Je známá jako „strážný anděl lágru“.

Se vším jí pomáhá Hanka, její zdravotní sestra. Mluví šesti jazyky a odpovědi pacientek překládá Němkyním dle vlastní potřeby. Obě tak riskují život, ale dokáží zachovat chladnou hlavu i v těch nejtěžších chvílích. Ví přesně, co musí udělat, aby přežily ony i ostatní. Dokonce dokáží své pacientky ochránit před pokusy s tyfem.

Zdeňka kromě svých lékařských znalostí využívá vrozené schopnosti rozeznat, kdy která žena potřebuje utěšit a kdy pomůže ostré vynadání, aby jim vrátila chuť

⁹⁵ PUJMANOVÁ, M. *Život proti smrti*. Praha: Československý spisovatel, 1952, s. 304.

⁹⁶ PUJMANOVÁ, M. *Život proti smrti*. Praha: Československý spisovatel, 1952, s. 323.

⁹⁷ PUJMANOVÁ, M. *Život proti smrti*. Praha: Československý spisovatel, 1952, s. 421.

bojovat. Funguje jako zpovědnice všech, přitom málokdo ví, že umírá strachy o svou dcerku Haničku. Svým jednáním velmi připomíná Helenu Gamzovou.

Pujmanová zásadně neuvádí špatné vlastnosti žen účastnicích se odboje. Vlastenectví je hlavním smyslem života i pro Andělu, mladou hezkou zubní asistentku, která sdělí Stáňovi, že zatkli jeho sestru. Také ona dokáže Stanislava přesvědčit, aby se nebál a nepoddával. Dokonce ho vtáhne do jejich tajné skupiny a různými úkoly ho vrací do života. Mladý pár se do sebe zamiluje a po válce plánují svatbu. Nyní však oba cítí, že hlavní je vyhrát. Anděla dovedně hází z barikády ruční granáty a odbíhá jen pro zajištění zpráv a teplého čaje.

7.3 Keto

Keto v románu symbolizuje odvalu a uvědomění národa ze zemí SSSR. Narodila se v Gruzii, kde vystudovala vysokou školu agronomickou. Nyní pracuje jako dělnice v ukrajinském kolchoze, na což je náležitě hrdá, stejně jako její spolupracovnice. *„Dole stálo v cestě nákladní auto a na něm silná děvčata, opálená do ruměna, Rusky, podle světlejších vlasů, měkkých nosů a mohutnějších prsou, napínající svalnatá, vypracovaná těla, shazovaly lopatami škváru do vymletých děl vozové cesty a spravovaly si vozovku.“*⁹⁸

Keto na Ukrajině potkala Ondřeje Urbana, se kterým nyní plánuje svatbu. Nyní si užívá zařizování přiděleného bytu. Jejich krásný vztah stíní pouze dívčiny obavy, zda Ondřej není v ČSR ženatý. Učí se od něj česky, protože chce poznat naši zemi.

Přípravy na svatbu autorka nechává probíhat ve více dílech. Společným znakem všech je však skutečnost, že jsou ženy v tomto období nejšťastnější, ať už jejich vztah nakonec dopadne jakkoli. *„A kdo ví,“ řekla najednou Karla, „jestli zrovna to zařizování nebyly nejlepší časy.“* *„Ty mluvíš, Karlíku, poučně jako Jablonský.“* *„Já měla ráda tu dobu. A teď už je všechno hotovo,“ pronesla Karla na celý pokoj takovým přízvukem, jako by prohlásila: „Je po všem“, sedla do klubovky, která zavržala novotou, a rychle*

⁹⁸ PUJMANOVÁ, M. *Život proti smrti*. Praha: Československý spisovatel, 1952, s. 13.

se dotkla kapesníkem očí.“⁹⁹ Pujmanová tak jasně sděluje svůj názor, že svatba je cílem každé ženy.

Autorka Keto popisuje jako mladinkou, krásnou, stydlivou dívku s mandlovýma očima a pletenci vlasů kolem hlavy. Raději však zamáčkne vosu pěstí, žihadlo je jí příjemnější, než se s ní obtěžovat. Její divoký temperament také odkrývá zmínka, že jako malá v noci tajně vyjížděla do hor na koni poslouchat vyjící vlky.

České ženy reagovaly na válku obvykle pláčem, zato Keto pouze zbledne vzteky a slibuje Hitlerovi pomstu. Jedná naprosto neoblomně. Její soukromý život jde okamžitě stranou a ona se bez rozmýšlení rychle nechá zapsat do kurzu zdravotních sester, aby byla co nejdříve na bitevním poli jako první pomoc zraněným vojákům Rudé armády. S Ondrou se pro samý chvat ani nerozloučí.

Během války se dostane do koncentračního tábora Ravensbrück po dvou dnech bez jídla a pití, kde se setkává například s Halačkou a Blaženou. Ani kruté zacházení nedokáže Keto změnit povahu. Nepochybuje ani v nejmenším, že Rudá armáda válku vyhraje. Drží se stále zpříma a šíří do svého okolí optimismus. Udivuje Češky svými znalostmi české historie, recituje jim Máj a jiné naše básně. Ani slovem se však nezmíní, když jednou pozná, že to byl její Ondřej, o kterém Halačka krásně mluví. Jen jí to dodá chuť žít.

Ve chvíli, kdy Rudá armáda dorazí do Prahy, čeká Keto na svého Ondřeje v první řadě a překvapuje ho skokem do náruče.

⁹⁹ PUJMANOVÁ, M. *Pacientka doktora Hegla*. Praha: Československý spisovatel, 1966. s. 14.

8. Závěr

Marie Pujmanová upravovala své hrdinky tak, aby společně utvářely obraz světa dle jejích představ.

Generace žen v díle vystupujících jako starší než autorka v době vzniku, se vyznačuje silnou osobností a rozhodností. Služebné a dělnické ženy jsou oddány tomu, kdo jim poskytuje zaměstnání. Rodinné pomocnice a chůvy považují rodinu pánů za vlastní a v době krize automaticky omezují své nároky a požadavky. Starší ženy zastupující měšťáckou vrstvu často plní roli vůdčí osobnosti rodiny. Drží ochrannou ruku nad vnuky, za které by i dýchaly, ale kterým také dohlíží na vhodnou výchovu. Tyto dámy lpí na starých tradicích a různými rodinnými zvyklostmi udržují své příbuzné v neustálém koloběhu poskytujícím pocit bezpečí a jistotu místa, kam patří.

Hrdinky, které se do dospělosti dostávají postupně nebo alespoň reprezentují čerstvě dospělou generaci mají jako společnou vlastnost zejména bojovnost, ať už za své osobní štěstí nebo za lepší budoucnost národa. Svě okolí berou s nadhledem a do života si nenechají nikým nic diktovat. Nebojí se chovat neobvykle, v disharmonii s tím, co od nich očekávají lidé na jejich společenské úrovni. Mladé maminky se ke svým dětem chovají jako kamarádky a preferují značně benevolentní výchovu. I tak ovšem své potomky vedou k zodpovědnosti k sobě, rodině a vlasti.

Dívky zobrazené jen v době dospívání prožívají podobná rozčarování a problémy jako -náctileté slečny kterékoli generace. Psychicky trpí nespokojeností se svým vzhledem, bojí se zesměšnění, snaží se najít nejlepšího partnera, řeší první sexuální zážitky a často se nechají vychytralým mužem obelstít a platí za svou naivitu. Zejména tyto hrdinky jsou důležité pro mládež. Dívky se s nimi mohou identifikovat a nalézt řešení svých problémů, vidět důsledky svého jednání.

Charaktery malých děvčátek stejně jako žen odpovídajících věku Pujmanové odrážejí nejvíce samotnou autorku, nejsou-li přímo autostylizací. Tyto hrdinky trpí často neurózami, prožívají vnitřní boj mezi tím, co se od nich očekává a tím, co by samy chtěly. Vrstevnice autorky tak představují mezistupeň mezi generací rázných babiček, které

se neohlízejí na své pohodlí a jsou zvyklé na život, který se s nimi nemazlí, ať už pochází z jakékoli sociální vrstvy, a čerstvě dospělých žen, které přijímají svět se všemi možnostmi vzdělání a zábavy jako samozřejmost, které se starají o své děti, ale také budují vlastní kariéru.

9. Použitá literatura

- BLAHYNKA, M. *Marie Pujmanová*. Praha: Československý spisovatel, 1961.
- BURÍÁNEK, F. *Česká literatura první poloviny XX. století*. Praha: Československý spisovatel, 1981.
- BURÍÁNEK, F. *Průkopníci socialistického realismu v české próze*. Praha: Orbis, 1953.
- BURÍÁNEK, F. *Z moderní české literatury. O vybraných dílech z první poloviny 20. století*. Praha: Československý spisovatel, 1980.
- HORSKÁ, P. *Naše prababičky feministky*. Praha: Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-380-0.
- KOLÁROVÁ, J. *Pouť ze ženskou hrdinkou*. Praha: Československý spisovatel, 1990. ISBN 80-202-0155-6.
- SVOBODA, J. *Rukověť české literatury 20. století*. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity, 1988.
- PÍŠA, A. M. *Stopami prózy. Studie a stati*. Praha: Československý spisovatel, 1964.
- PUJMANOVÁ, M. *Hra s ohněm*. Praha: Družstevní práce, 1950.
- PUJMANOVÁ, M. *Lidé na křižovatce*. Praha: Československý spisovatel, 1958.
- PUJMANOVÁ, M. *Pacientka doktora Hegla*. Praha: Československý spisovatel, 1966.
- PUJMANOVÁ, M. *Povídky z městského sadu*. Praha: Mladá fronta, 1975.
- PUJMANOVÁ, M. *Předtucha*. Praha: Mladá fronta, 1982.
- PUJMANOVÁ, M. *Sestra Alena*. Praha: Československý spisovatel, 1959.
- PUJMANOVÁ, M. *Svítání*. Praha: Československý spisovatel, 1957.
- PUJMANOVÁ, M. *Tři prózy o mládí*. Praha: Československý spisovatel, 1983.
- PUJMANOVÁ, M. *Vyznání a úvahy*. Praha: Československý spisovatel, 1959.
- PUJMANOVÁ, M. *Život proti smrti*. Praha: Československý spisovatel, 1952.
- TAX, J. *Marie Pujmanová (Tvůrčí drama 1909- 1937)*. Praha: Universita Karlova, 1972.

Přílohy

A Bibliografie Marie Pujmanové

Próza:

1917	<i>Pod křídly</i>	povídka (pod jménem Marie Hennerová)
1920	<i>Povídky z městského sadu</i>	povídky
1931	<i>Pacientka doktora Hegla</i>	román
1937	<i>Lidé na křižovatce</i>	román
1942	<i>Předtucha</i>	povídka
1948	<i>Hra s ohněm</i>	román
1949	<i>Svítání</i>	povídky
1952	<i>Život proti smrti</i>	román
1954	<i>Stavbačka</i>	povídka
1958	<i>Sestra Alena</i>	povídka
1959	<i>Zpěv o Praze, ten nikdy nedozní</i>	povídky

Poezie:

1939	<i>Zpěvník</i>	básnická sbírka
1940	<i>Verše mateřské</i>	básnická sbírka
1944	<i>Rafael a Satelit</i>	básnická sbírka
1945	<i>Radost i žal</i>	básnická sbírka
1949	<i>Vyznání lásky</i>	básnická sbírka
1950	<i>Miliony holubiček</i>	básnická sbírka
1954	<i>Čínský úsměv</i>	básnická sbírka
1954	<i>Praha</i>	básnická sbírka
1957	<i>Paní Curieová</i>	báseň

Esej:

1935	<i>Božena Benešová</i>
1959	<i>Vyznání a úvahy</i>

Reportáže:

1932	<i>Pohled do nové země</i>
1947	<i>Slovanský zápisník</i>
1957	<i>Zapsáno tužkou</i>
1958	<i>Modré Vánoce</i>